

ΤΕΧΝΗ και ΖΩΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ	Οί φορεσιές (ποίημα)
Γ. Ν. ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΥ	Πενιές στο χρόνο: Καί πάλι για τή φυγή
Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	Ναπολέον Λαπαθιώτης
ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ	Ταξίδι στη σελήνη (διήγημα)
ΝΥΣΗ ΜΕΣΣΗΝΕΖΗ	Τό σπίτι (ποίημα)
Γ. ΒΑΛΕΤΑ	Ἡ ἀνταρσία τοῦ Παπαδιαμάντη (μελέτη)
Π. ΡΟΚΟΥ	Ἡ ἀμαρτία τῶν παρθένων τῆς Σιδῶνος (ποίημα)
ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ	Στό ξύλινο ἐτοιμόροπο μπαλκόνι... (ποίημα)
ΓΡΗΓΟΡΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	Μνήμη (διήγημα)
ΓΙΑΝΝΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΗ	Σμήνος ἀπό κορίτσια (ποίημα)
RAINER MARIA RILKE (μετ. Α. Ρ.)	Φθινοπωρινή ἡμέρα (ποίημα)
ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΥ	Στιγμή (ποίημα)
DIEGO VALERI (μετ. Π. Ρ.)	Γιά τή σημερινή Γαλλική ποίηση (μελέτη)
J. MOREAS (μετ. Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ)	Οί στροφές— Δ'. Βιβλίο (ποιήματα)
ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ	Σημειώσεις

(Συνέχεια στή δεύτερη Σελίδα)

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΧΡΟΝΙΑ Α
ΤΟΜΟΣ 1ος

ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1944

ΑΡΙΘΜΟΣ 4
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 40.000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΧΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΣ, ΠΟΛΥΜΗΤΟΥ 3 (Πλατ. Ἀμερικῆς)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα)

Η ΣΚΟΠΙΑ ΜΑΣ

Ἐσωτερικὸς διάλογος — Τὰ κριτήρια — Στὴ Σκιά του — Μιά διευκρίνιση.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ πνευματικὴ κίνηση.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Λ. ΡΗΓΑ: Ἦλ. Βενέζη: «Αἰολικὴ Γῆ», Εἰρ. Γαλανοῦ: «Κόντρα στὸν ἄνεμο» — Τ. ΠΗΛΕΙΔΗ: Ὀλμου Περάθη: «Ὁ Τσέλιγγας».

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

Ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτὸ ἀναγκάζομαστε νὰ προσαρμόσουμε τὴν συνδρομὴ τοῦ α'. ἑξαμήνου 1944 ἀνάλογα μὲ τὴν τρέχουσα τιμὴ τοῦ τεύχους. Ἦτοι $6 \times 40.000 = \Delta\rho\chi. 240.000$.

Γιὰ τοὺς παλιοὺς συνδρομητὲς δὲν δημιουργεῖται βέβαια ὑποχρέωση ἀναπροσαρμογῆς τῆς συνδρομῆς πὺ πλήρωσαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς κυκλοφορίας τοῦ 3ου τεύχους (μηνὸς Ἰανουαρίου).

Τονίζουμε καὶ πάλι ἐδῶ πὺς κάθε ἀναγνώστης πὺ γράφεται συνδρομητῆς προσφέρει μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὴ δύσκολη προσπάθειά μας.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Α' — ΤΕΥΧΟΣ 4 — ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1944

ΟΙ ΦΟΡΕΣΙΕΣ

Κάτι νὰ βρῶ στὴ σύθαμπη,
τὴ μέσα κάμαρα, ἔχω μπῆ.
Ἡ κάμαρα εἶναι μοναχὴ.
(Δείπεις, μὲ τὴν ψιλὴ βροχὴ.)

Κ' οἱ κρεμαστὲς σου, οἱ ἄνισες
μὲς στὸ ντουλάπι οἱ φορεσιῆς
μοιάζουν κοιμάμενα ὄργανα
σιῶν παλατιῶν τὰ σκοτεινά.

Φόρεμα πλάϊ στὸ φόρεμα,
κοιμάμενα καὶ γνώριμα
— σὰν ὄργανα πὺ τ' ἄφηκες
κι' ἀκόμα βγάνουν μουσικῆς.

Τοῦτο, πὺ σέρνει περισσῆς
τοῦ ἴσκιου τίς κυματωσιῆς,
μιὰν ἄρπα μοιάζει, ὄλο χορδὴ
— κι' ὅπου ν' ἀγγίξεις, τραγουδεῖ.

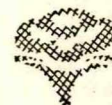
Κι' αὐτὸ — πὺ πάντα σὲ βοηθῶ,
πὺ εἶναι ἀπ' τὴν κόψη σου ἄμαθο —
κάνει στ' αὐτιά μου, σὰ βοερῆς
νὰ κυματώνουν δοξαριῆς.

Τ' ἄλλο πὺ εἶν' ὄλο ὄργον παλμῶ,
ἁρμόνιο πολυδύναμο,
πὺ ἀνοίγει ἀπάνω ἀπ' τὸ ναὸ
σαράντα θύρες γιὰ τὸ Θεό.

Καὶ τοῦτο, τὸ τριανταφυλλί,
βιολί — ἐν' ἀδιάκοπο βιολί,
πὺ σκάνεται τρεμάμενο
νὰ καρφωθῆ στὸν οὐρανό.

Μὰ τὸ ζεστό, πὺ ἔχει βραχὴ
μὲ τοὺς λεκέδες τὴ βροχὴ,
φλάουντο — πὺ σέρνει τὸν καλὸ
στὸ στόμα μου τὸν ἄγγελο.

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΠΕΝΝΙΕΣ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ:

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΓΗ

Ένα μεγάλο θέμα που δεν ειπώθηκε ακόμα ή τελευταία λέξη. Κι' ίσως να μην πάψει να μας απασχολεί, γιατί ο αισθητικός αυτός όρος «Φυγή», στην πλατεία του σημασία αποτέλεσε ένα οργανικό στοιχείο της σημερινής μας αντίληψης για τη τέχνη. Είναι κάτι που ξεκίνησε σαν φαινόμενο δεμένο με τις περιστάσεις του τόπου και του χρόνου, που πήρε κάποιο συγκεκριμένο νόημα όταν έγινε βίωμα μιας ολόκληρης εποχής, μα που φάρδυνε σιγά-σιγά τον κύκλο του πρώτου πυρήνα κι' έγινε κάτι αντικειμενικότερο και σταθερότερο στις εναλλαγές του χρόνου. Πάει να γίνει μια έκφραστική δύναμη που δεν συνδέεται πια με τις όνειροπολήσεις των άπραγων της ζωής, μα την έξωπραγματική σύλληψη της ίδιας της πραγματικότητας. Έκφράζει ακριβώς την ένατένιση του αισθητού κόσμου μ' ένα πνεύμα ανάτασης, σε μιάν ατμόσφαιρα ευαισθησίας μα που ωστόσο δεν παύει να έχει προσηλωμένο κι' αγωνιώδες το βλέμα στην ρέουσα ζωή.

Μια τέτοια τοποθέτηση του νοήματος της φυγής στην τέχνη ίσως να το οικειοποιηθεί ή νέα τάση του υπερρεαλισμού. Κι' ίσως όχι τόσο αδικαιολόγητα. Ωστόσο θαρρούμε πως το θέμα εκτείνεται σ' ένα γενικότερο φαινόμενο, που έδωσε τη σφραγίδα του σ' όλη την περιοχή της σύγχρονης τέχνης. Τα αίτια της εκδήλωσής του είναι ριζωμένα στην έσχατη μεσοπολεμική περίοδο και εκτείνεται μέχρι τις μέρες αυτές. Γιατί αν αναλύσουμε την τάση αυτή στη βαθύτερη υπόστασή της θα διακρίνουμε τη στροφή του ατόμου προς τον υποκειμενικό πνευματικό βίο, προς την ένδοσκοπηση μιας δυσβάσταχτης πείρας που προσφέρει ή σύγχρονη ζωή.

Παρόλα αυτά, δεν ξέρω, μα θαρρώ πως ή φυγή αν παρουσιάζεται σήμερα σαν θέμα επίκαιρο δεν είναι κάτι καινούργιο. Υπήρχε πάντα σαν πόθος για κατάκτηση των νέων ιδανικών κάθε εποχής, στο στάδιο της κυοφορίας των ιδανικών αυτών, και στάθηκε ο μεγάλος μας Έρωτας για ό,τι μας συγκίνησε πάνω σ' αυτή τη γη. Έδωσε τα όράματα των αισθημάτων στους ανθρώπους κάθε γενιάς, που τα έζησαν με την ένταση μιας δεύτερης πραγματικότητας. Μα ωστόσο τα όράματα αυτά έμειναν πάντα προεχτάσεις της ίδιας της πραγματικότητας. Καταχτούσαν με την ανάταση αυτή ότι είχε επίμονα άρνηθεί στις ευαίσθητες καρδιές ή άδυσώπητη αναγκαιότητα της ζωής. Στον Θουκυδίδη, αν πάρουμε ένα παλιό παράδειγμα, ο ύμνος της Αθηναϊκής Πολιτείας του Ε' αιώνα του επιτάφειου λόγου, είναι μια φυγή απ' την μεταπολεμική ζωή της Πελοποννησιακής σύρραξης και που ή νοσταλγία μα κι' ή ψυχική ανάταση ήρθε να ολοκληρώσει στον ύμνο αυτό, ότι ίσως ή ζωή δεν είχε προφτάσει ν' αποκορυφώσει. Η ζωή σταματά τις προσπάθειες της ανθρωπότητας σ' ένα φυσικό τέρμα, ή Τέχνη τις προεχτείνει στο μεγαλείο που μπορούσαν να φτάσουν!

Με μια τέτοια αντιμετώπιση του φαινομένου της φυγής στην τέχνη, θαρρούμε, πως δικαιώνουμε μια κατάσταση, αλλοίμονο αληθινή, μια κατάσταση που κύρια την χαρακτηρίζει ο πόθος της λύτρωσης στα λίκνα των έκλεκτων συνειδήσεων.

Γ. Ν. ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

ΛΙΓΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ

Πολλές φορές συναντούσα τον ευγενικό φίλο καθυστερημένος ή ξενοχτισμένος σε γωνιές της Αθήνας. Άλλοτε στα δρομάκια του Ζαππείου, καθώς άχνιζαν στα παρτέρια τα βράδρια του Απρίλη οι βιόλες, να πηγαίνει άργα κάτω από το νέο φεγγάρι με μια έλαφρη ανάταση προς το φώς, χωρίς να κυττά σαν τους ανθρώπους που συναντά μαζί με το δάσκαλό του Brunetto ο Dante, τιμωρημένους στον ίδιο κύκλο, όπως τραγουδά στο 15 άσμα της Κολάσεως:

Guardar l'un l'altro sotto nuova luna;
Et si ver noi aguzzavan le ciglia,
Come vecchio sartor fa nella cruna.

Άλλοτε καθώς άσπριζε ένα φώς σαν χαλάζι, πίσω από τις ανταύγειες του Αυγερινού, να το θωρεί σά μια προσδοκία του πούχε διαψευσθή πολλές φορές. Και στ' αλήθεια αυτό το λευκό αντίφeggiσμα γελοιάμαστε ότι προμηνά κάτι άλλο, — μοιάζει με πρελούντιο σε συμφωνία λυτρώσεως — κι' όχι την επάνοδο του ήλιακού φωτός που απογυμνώνει ότι είχε κάνει ή νύχτα τόσο βαθύ, τόσο πνευματικό.

Να επιχειρήσω να σύρω κάποιες σύντομες μολυβιές που να θυμίζουν το έξωτερικό του, ακολουθώντας τα ίχνη γραμμών που δεν έσβυσαν από τη μνήμη; Λεπτό κάτασπρο πρόσωπο, κατατομή με άπαλές γυναικείες γραμμές, μάτια που τα ήσκιανε ένα διαρκές κι' όχι κοινό όνειροπόλημα και που σαν τη θάλασσα μ' αλλαξοκαιρία άλλαζαν έκφραση όταν ακολουθούσε ένα λεπτό νήμα διαλογισμών. Μα ότι έδειχνε την ψυχική του αγνότητα ήταν μια παιδική γελούμενη έκφραση που λαμποκοπούσε πάνω τους όταν άστειευόταν. Τα παλιά χρόνια τον θυμούμαι με γραβάτα μαύρη παπιγιόν, άσπρο κολλαρισμένο κολλάρο και σκληρό καπέλλο, σαν κομψό Αντίνοο της παλιάς Αθήνας πρό του 1912. Άργότερα πιδ σύγχροניהμένο με γκριζα ρεμπούμπλικα και κατεβαστό γιακά στο πουκάμισο.

Τον γνώρισα έδω και 25 χρόνια περίπου. Ο ευγενικός άνθρωπος, ο άραχνούφαντος μα και ανθρώπινος ποιητής μ' έκαναν να ξεχνώ τους νοσηρούς θρύλους. Με ξάφνιασαν κάποιοι λεπτοί και έπεικεις καθός πιστεύω, χαρακτηρισμοί για ένα κομμάτι απ' τις «Τοιχογραφίες» μου, πουδειχναν με πόση προσοχή και πόσο ένδιαφέρον παρακολουθούσε την έργασία των νέων. Όσο ποτισμένος κι' αν ήμουν από μια αδιάλλακτη ιδεολογία, δεν μπόρεσα ποτέ να κρατήσω κάποια έπιφυλακτικότητα άπέναντι στον άνθρωπον αυτόν που ενσάρκωνε την πιδ λεπτή ευγένεια και που άλλωστε δε θυμίζε ποτέ τον κυνισμό με τον όποιο έξομολογείται ο Άλκιβιάδης στο «Συμπόσιο» του Πλάτωνα, ούτε τους διαλόγους της κονίστρας κοντά στα έφηθικά κορμιά με το γυαλιστερό απ' το λάδι δέρμα. Σήμερα άκόμη, που τραβώ τις ίσχνες αυτές γραμμές για να σκιαγραφήσω τον άνθρωπο όπως μπόρεσα να τον δώ, και να ζωντανέψω κάποιες ανάλαμπες που έτυχε να διακρίνω από τη βαθιά και ποιητική, ύπαρξή του, δεν νοιώθω κανένα δισταγμό ούτε σκέπτομαι σαν τον J. J. Vrousso, που άραδιάζει διάφορες υποθέσεις για να βρη μια δικαιολογία για το βιβλίο της Mme Marguerite-Verte Mélera πάνω στη ζωή του Rimbaud, που άπορεί: «Pouquoi cette áme Corneliennne a-t-elle fait amitié avec ce Rimbaud, qui passe pour le Ganyméde pervers de Verlaine?» ή τον ίδιο τον Verlaine, που μετά την αποφυλάκιση του από το Mohs προλογίζει με κάποιους δισταγμούς στο ρομάντζο του Henri d'Argis «Sodome». Μου φτάνει ο πνευματικός άνθρωπος, ο λεπτός καλλιτέχνης για να με κάνει να μην άκούω τίποτε να μη βλέπω τίποτα από τις ανθρώπινες άτέλειες, που άλλωστε εξαφανίζονται στον ευρύ όρίζοντα που αναπνέουν οι πνευματικοί άνθρωποι. Ξεχωρίζω το ευγενικό άτομο, τον μελωδικό ποιητή πέρα από τ' ανθρώπινα, πέρα από τα φυσικά

λάθη, που δεν κρίνονται με το φανατισμό αλλά με την ψυχραίμη μέθοδο της επιστήμης.

Ήταν αποκλειστικά δοσμένος στην έκφραση του ωραίου με το λόγο, τη μουσική και το χρώμα, γιατί όπως είχα μάθει είχε επιδοθεί και στη μουσική σύνθεση και στη ζωγραφική. Ψυχή ευαίσθητη που απέδιδε στην ύπαρξη του κόσμου ένα βαθύτερο νόημα, δεν άνεχόταν την ωμή έρμηνεία της ζωής ούτε τον αποκαλυπτικό φωτισμό της ημέρας. Ή ημέρα δεν ήταν ευνοϊκή για το δικό του όνειρο. Γι' αυτό αγαπούσε και ζούσε τη νύχτα. Ή νύχτα είναι ένα αθέβαιο βάθος, γίνεται ατμόσφαιρα μυστηρίου για τα πιο απλά σχήματα. Αυτή τον υποβοηθούσε να συγκρατεί σ' όλη του τη ζωή μια πίστη για το μυστηριώδες περίβλημα μέσα στο οποίο ψηλαφεί αδιάκοπα η ψυχή. Ήν εξαίρεσουμε κάποια νεανικά του τραγούδια, ήδυπαθή και γεμάτα από πορφύρα κι' ευωδιά ρόδων, σπάνια τα τελευταία μάλιστα χρόνια, σχεδίαζε κάτι με το φως της ημέρας και τότε πίσω από τις μελαγχολικές μολυβιές του, έβαζε τα χρώματα του λευκόφωτος ή τα σταχτερά σύννεφα της βροχής.

Οι νύχτες που ζούσε ήταν ένα διαρκές ψηλάφισμα του φευγαλέου, του κάτι που αντίλαμπει στιγμιαία στα σκοτάδια ή μέσα σ' όνειρο. Στο τραγούδι του «Ένας χαμένος κύκλος» που δημοσίευσε τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να δώσει μια αναλαμπή του φευγαλέου Κάτι, μέσα σ' αυτό τον κόσμο του βορβόρου και της οδύνης. Το αγαθοποιό πνεύμα ένσαρκώνεται τρεις φορές στη σκληρή έτούτη γη. Τη μια φορά γίνεται ένα φτωχό λουλουδι που «φαντάζει το μεσημέρι σά φλόγα και γειμίζει τον τόπο ευωδιά» μ' αυτό που ζει μονάχα ως το βράδυ.

Μεγάλωσε έτσι αμέριμνα ως το βράδι
μ' αυτό πριν το βράδι πέση στο βουνό,
περνούσε ένας βοσκός με το κοπάδι,
που άργα τραβούσε κατά το χωριό
τόκοψε και το πέταξε πιο πέρα:
πριν να προβάλουν τ' άστρα ήταν νεκρό...

Τη δεύτερη φορά γίνεται ένα γατάκι γαλανό ανάμεσα σε μια φτωχική οικογένεια, ένα γατάκι

παράξενα θλιμμένο και γλυκό
τά μάτια του κυττούσαν, ώρες- ώρες,
μ' ένα μυστήριο τόσο άγγελικό,
που μόνο αυτό θ' άρκουσε, μια για πάντα,
να διώξη απ' τους ανθρώπους το κακό...

Το σπίτι έλαμπε από την ευτυχία. Μ' ένα βράδυ του χειμώνα μια ρόδα τούσπασε τα δυο πλευρά και ξεψύχησε στο δρόμο τα μεσάνυχτα αφού άγωνιούσε ώρες άθόητο, θυμίζοντας τη δραματική εκείνη πρόζα του Μητσάκη.

Δοκίμασε ναρθή και τρίτη φορά κι' έγινε ένα τρυφερό παιδάκι σ' ένα μέρος γεμάτο μιση και κακίες.

Σάν έκλεισε τα πέντε του τα χρόνια,
και πήγε στο σκολειό της γειτονιάς,
βασίλευσε παντού μια τέτλια ειρήνη,
που κλέφτης δεν υπήρχε, ούτε φονιάς!
Τώρα όλες οι γωνιές, κι' όλες οι στρατές,
ήταν γεμάτες άνηθ λεμονιάς...

Μα κι' αυτό ένα βράδυ δέ γλύτωσε.

Καθώς γυρνούσε μόνο απ' το σκολειό
σε μια γωνιά, περνούσε κάποιο τραίνο,
το πρόλαβε — και τόκοψε στα δυό...

Χωρίς να αναφέρω τον επίλογο και το ερωτηματικό του γνωστού άλλωστε τραγουδιού του ποιητή, αντιγράφω ένα προηγούμενο έξαστιχο που γεμί-

ζει πικρία την ψυχή για την αιώνια αδιόρθωτη ζωή του σκοταδιού και του πόνου:

Κι' έτσι άφου τρεις φορές, μέσ' απ' τη Νύχτα,
με τρεις μορφές δοκίμασε να ρθή,
κατάλαθε πως άδικα ζητούσε
να δη, σ' αυτή την πλάση, προκοπή.
Γι' αυτό, κι' εκείνο γύρισε για πάντα
και χάθηκε ξανά, μες τη Σιωπή.

Δε διάβασα τα τελευταία χρόνια τραγουδι πιο ανθρώπινο και πιο βαθύ, που δείχνει τη ψυχική και πνευματική ώριμότητα του ποιητή και την κυριαρχία του πάνω στις φευγαλέες σκιές του άπειρου, που θαμποφαινούνται έδω κι' εκεί στα προηγούμενα τραγούδια του, στα αξιόλογα πεζά του και στις σκόρπιες σκέψεις πουχε άρχισε να δημοσιεύη. Δεν επεκτείνουμε στα πρώτα του τραγούδια, ούτε σε κάποια «ιδιωματικά» με τον Βερλαινικά ύφασμένο στίχο και τις χτυπητές άποχρώσεις, γιατί αντιπροσωπεύουν περισσότερο το νοσηρό θρόλο κι' όχι τη βαθύτερη ποιητική ύπαρξή του.

Ο Λαπαθιώτης υπήρξε νεωτεριστής για την εποχή του και η κάποια πολεμική του τα τελευταία χρόνια ενάντια σε νεωτεριστικά ρεύματα, δεν δείχνει ότι κάπου σταμάτησαν οι αναζητήσεις του λεπτού και ανήσυχου πνεύματός του. Δείχνουν μια έντονη αντίθεση έναντιόν ενός νεωτερισμού της επιφανείας, που με την πρόφαση ότι επιδιώκει την εκδίωξη των αντιποιητικών στοιχείων από τον έμμετρο λόγο, την άποκάλυψη άλλων μέσων υποβολής, τον άποχωρισμό του καθαρώς λυρικού στοιχείου, παρέσυρε τη νέα γενιά σε δοκιμές που δεν έχουν μέσα τους τίποτε το καλλιτεχνικό, τίποτε το βιώσιμο, σε δοκιμές που τροφοδοτούνται από τις εξτρεμιστικές ποιητικές θεωρίες που είδαν το φως από την εποχή του Μαλλαρμέ κι' έδω. Ή εκμετάλλευση του υποσυνειδήτου, που άποτελεί την ουσιοδέστερη γραμμή των πιο νωπών τάσεων δεν είναι τίποτε το νέο. Κάθε άληθινός ποιητής ψηλάφισε το σκοτεινό αυτό βάθος και άνεσυρε ένα σωρό πολύτιμο μετάλλευμα από μέσα. Με τη διαφορά ότι προτού το δώσει με την τέχνη του το κατεργάστηκε, τόκανε να λάμψη σαν πολύτιμη πέτρα. Στις νέες τάσεις το βλέπουμε άμορφο, άκατέργαστο και τις περισσότερες φορές οι νέοι από τις συχνές αυτές καταδύσεις στο σκοτεινό, και γεμάτο κρυμμένα θαύματα χώρο του υποσυνειδήτου, φέρνουν στην επιφάνεια και σωριάζουν μπροστά μας ένα σωρό άχρηστα πράγματα, αντικείμενα άστεία, δώρα με τα όποια είρωνεύεται την άδειότητα τους ο μυστικός αυτός κόσμος. Για τέτοιους λόγους ξεεδήλωνε την αντιπάθειά του για τις νεωτεριστικές τάσεις ή μάλλον για την άσβαθη ψυχικότητα και την έλλειψη καλλιτεχνικής προσωπικότητας. Ήπεναντίας τον έγνώρισα διψασμένο έρευνητή, κάτοχο κάθε άληθινού νεωτερισμού, και από τις άραιές συναντήσεις μας άπεκόμιζα πάντοτε ένα σύντομο δελτίο της παγκόσμιας πνευματικής κίνησης. Δεν ήξερε μόνο τη σύγχρονη Γαλλική παραγωγή, ως τον πιο νεωτεριστή αντιπρόσωπό της, αλλά το κάθε τι. Θυμούμαι μια άνάλυση διηγημάτων της Κολλοντάι από μια πλευρά που δεν την είχα προσέξει. Κάποια λόγια που άπέτεινε στο Βρανδές όταν ήλθε στην Έλλάδα το 1922, που μου τα μετέδωσε φίλος του παρειαρισκόμενος σθε συνδιάλεξη, έκαναν το Δανό τεχνοκρίτη, που έπλητε μέσα στις περιποιήσεις των άνιδεων, να δώσει μια ιδιαίτερη και τιμητική προσοχή στον ποιητή. Ο πνευματώδης εκείνος και κάπως κακεντρέχης Χαρ. Παπαντωνίου, τον είπε σ' ένα παλιό πορτραίτο του «Βιδάνιον Όσκαρουαλδισμού!» Ήν ζούσε να δη πως πέθανε ο Λαπαθιώτης, παρά τις καταφανείς αναλογίες μερικων σημείων της ζωής και της τέχνης των δυο αυτών ωραιοπαθών, θα παραδεχόταν μια φανερή αντίθεση στον επίλογο της ζωής τους. Ο ένας ύστερα από την καταδίκη του συντριβεται ψυχικώς και μέσα στο κελλί της φυλακής του Ρήντιγκ γράφει το «De Profundis», μια ποιητική έρμηνεία του Χριστιανισμού που προσαρμόζεται και παρηγορεί τη συντριμμένη του ψυχή, ο άλλος μπροστά στα γεγονότα που νομίζει ότι τον συντριβουν τελειωτικά, αντιτάσσει μια χειρονομία που θα παραμείνη άκατανόητη για όσους του άπέδιδαν έναν άνιατο μόνο ναρκισσισμό.

Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Στις είκοσι οχτώ του Οχτώβρη 191... (ο χρόνος δεν είναι απαραίτητος, η ημερομηνία όμως έχει σημασία), στις είκοσι οχτώ λοιπόν του Οχτώβρη του χρόνου εκείνου, ένα παράδοξο περιστατικό έγινε άφορμη για πολλές ανησυχίες και βασανιστικές σκέψεις, που με τυράνησαν αρκετόν καιρό κατόπιν. Αυτό συνέβηκε προς το βράδυ. Καθόμουν στο δωμάτιό μου και ξεφύλλιζα τυχαία ένα βιβλίο δίχως καμιά πρόθεση να το διαβάσω. Ήταν ένας τόμος του Walter Pater σε γαλλική μετάφραση κι όμολογώ πως εκείνην ακριβώς την εποχήν ο Walter Pater ειδικά δέ μ' ενδιέφερε καθόλου. Είχαν αφήσει τουτό το βιβλίο πάνω σ' ένα από τα τέσσερα βιεννέζικα — με ψάθα — κλισίματα μου ο Άγγελος, που κάτι έγραφε τότε γύρω από τους αισθητικούς, το Ruskin, το Lessing, το Rossetti, τον Carlyle και δέν ξαίρω ποιόν άλλον ακόμη. Άλλά κι ο φίλος μου — νομίζω — όχι από ιδιαίτερη προτίμηση καταπιανόταν με παρόμοιες μελέτες και γραψίματα. Ένα έγκυκλοπαιδικό λεξικό ήτανε να βγει και τοῦ είχαν αναθέσει διάφορα άρθρα: βιογραφίες, αισθητική, ιστορία της τέχνης, ήθη κι έθιμα μακρινών φυλών, φιλοσοφία κι άλλα λογής τῶ λογίων. Ώς τόσο κύρια εργασία του ήταν να συλλέγει και να έγγραφει συνδρομητές για την εξασφάλιση της έκδοσης του μοναδικού στα έκδοτικά μας χρονικά τούτου μνημείου. Δέν είναι ή ώρα να γράψω έδῶ για τόν εμπνευστή και δημιουργό του περίφημου αυτού έγκυκλοπαιδικού λεξικού, που άλλωστε — καθώς όλοι ξαίρουν — χάθηκε ανεπανόρθωτα, στην τραγικήν πυρκαϊά, που κατέστρεψε το κατάστημα, τά γραφεία, τά αρχεία, τά χειρόγραφα και τή θαυμάσια βιβλιοθήκη του Σταμάτη Δανιηλίδη. Για τόν άνθρωπον αυτόν πολλά είναι γνωστά κι όσα άγνωστα προστεθούν ελάχιστα βέβαια θά συμβάλουν ώστε να φωτιστεί και λαμπρυνθεί περισσότερο ή ξεχωριστή του φυσιογνωμία. Η αίγλη και ή λάμψη της προσωπικότητας του Σταμάτη Δανιηλίδη κυριαρχούσαν σχεδόν απόλυτα σε μία πολυτάραχη περίοδο της εθνικής μας ζωής. Δημοσιογράφος, βιβλιογράφος, εκδότης, δάσκαλος άρετής και σοφίας, Βλοσυρός, αγαθός, μελίχιος πότε πότε, φυσιολάτρης, εϊρώνας, κριτής αδέκαστος κάθε άσχημίας κι άνοησίας, πνευματικός άρχηγός, τέλος πάντων, δέσποζε τότε όχι μόνο στα φιλολογικά, φιλοσοφικά, καλλιτεχνικά, αισθητικά κι ήθικά ζητήματα της ημέρας, αλλά και στην πολιτική της χώρας δημιουργώντας ή γκρεμίζοντας άρχοντες, ύπουργούς, βουλευτές, δημόσιους λειτουργούς με το να ξεσκεπάζει απλά την ανεπάρκεια τών κενών κεφαλιών τους, ή με το να αναδείχνει και να ανασέρνει απ το χάος και το σκοτάδι της άνυπαρξίας άλλα άγνωστα και καινούργια — γι αυτό — κεφάλια.

Με τούτον ακριβώς το σκοπό είχε μαζέψει γύρω του νέους, που κλείνανε μέσα τους την ιερή φλόγα της δημιουργίας και την πίστη για την προνομιούχο θέση, που έπρεπε — φωτισμένοι από έναν τέτοιο ήλιο — να πάρουνε σε μία καλλίτερη κι ειλικρινέστερη βέβαια κοινωνία. Μεταξύ τών νέων αυτών ήταν κι ο Άγγελος ένθουσιώδης κι όνειροπαρμένος από ιδιοσυγκρασία όσο κι αν ύπηρχε πάντα κάποιος κρυμμένος σκεπτικισμός σ' όλους τους ένθουσιασμούς και τά όνειρα του. Έγώ, ο ίδιος, δέν είχα προφτάσει να βρω θέση στη λαμπρή συντροφιά. Ήταν σα να είχα φτάσει άργά μπρός τη θύρα του Σταμάτη Δανιηλίδη και τή στιγμή που αποφάσιζα να κρούσω για ν' ανοίξουν, είχα άπροσδόκητα αφαιρεθεί απ το θέαμα της κίνησης του δρόμου, από μία μορφή αλόκοτη, που 'χε γλιστρήσει πλάι μου, από ένα παίξιμο του φωτός, απ το θρόισμα τών φύλλων της δεντροστοιχίας, από ένα σκύλλο, από ένα χαμίνι, από κάτι πιο άσημαντο ακόμη, που συνεπαίρνοντας με μ' έσπρωξε να λησμονήσω τῶ γιατί βρισκόμουν ακίνητος εκεί ή — πιο άληθινό — να φοβηθῶ το αντίκρισμα του μεγάλου ανθρώπου και τή διαλογική εξέταση που θ' άκολουθούσε και που ασφαλώς θά μ' έριχνε στο βράαθρο της περιφρόνησης του Μάγου με τά άεικίνητα — όπως μου λέγανε — χέρια...

(—"Α!... "Α!... "Ωστε σείς είστε, νεαρέ μου φίλε...

— ... (ὀπόκλιση, μειδίαμα).

— Καί, ξαίρω, ξαίρω!... "Έχετε προσόντα, σπουδές, διπλώματα...

— Μά...

— Μή διακόπτετε. Καί τώρα θέλετε να εργασθείτε, ν' ασχοληθείτε με τά κοινά τήν πολιτική, τήν τέχνη... Νά εκπληρώσετε και σείς τόν ύψηλότερο προορισμό σας...

—... («Θεέ μου! "Ένας γαλάζιος γύρος, με βάρκα, στο Παλαιό Φάληρο!...»)...

— Κι έχετε άκούσει... μαντεύετε δίχως άλλο... χαράξατε βαθειά μέσα σας τις τρεις λέξεις, τά τρία κλειδιά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας: Θέληση, θάρρος, έπιμονή!... — και τά λοιπά και τά λοιπά).

... Έτσι πάντοτε συνέβηκε στη ζωή μου. Έφτανα τήν τελευταία στιγμή κι ένιωθα ξάφνου να σωρεύονται γύρω μου σχήματα, μορφές, σκέψεις κι άξιώματα άποκρυσταλωμένα, που μ' έμπόδιζαν να φτάσω στ' όνειρεμένο τέρμα. Ώστόσο δέ μετάνιωσα ποτέ μήτε μετανοιώνω ακόμη. Είναι αυτή ή πιο εύχρηη δικαιολογία μου αν όχι για όλες τις ως τώρα άποτυχίες στον πρακτικό μου βίο, για τις περιπτώσεις τουλάχιστον εκείνες, που σέρνανε λίγο πολύ μαζί τους, ήλιον έκθαμβωτικό, πρότυπο για μίμηση, σύμβολο τελειότητας, ένα Σταμάτη Δανιηλίδη.

Όπωςδῆποτε πρέπει να όμολογήσω πως δέν ήμουν τήν εποχήν εκείνη ο πιο κατάλληλος για ν' ασχοληθῶ με τήν έγγραφη συνδρομητών στο έτοιμαζόμενο θαυμάσιο έγκυκλοπαιδικό λεξικό, με μοναδική μου μάάλιστα άμοιπή τήν απλή προσδοκία να γίνουμε δεκτά μερικά άρθρα πάνω σε θέματα που θα διάλεγε για μένα, ο Μάγος με τά εύκίνητα χέρια. Κι έπιμένω σε τούτο το σημείο γιατί είμαι βέβαιος πως ο Άγγελος κάθε άλλο παρά για το Ruskin, το Walter Pater και για τήν αισθητική σ' όποια της μορφή είχε διάθεση ν' ασχολείται τότε. Έντοτοις γι' αρκετόν καιρό μήτε καν διανοήθηκε αυτός ν' αντιδράσει στον πνευματικόν του άρχοντα. Είπα για άμοιπή και θέλω να τονίσω πάλι, πως ή εργασία στο λεξικό ήταν πραγματικά το ουσιοδέστερο και το πιο άπτο όφελος τών νέων που συνεργάζονταν με το Σταμάτη Δανιηλίδη. Το να γίνει γραπτό σου δεκτό από το Μάγο ήταν πότερο από έπιτυχία, άναγνώριση όριστική της ανθρώπινης ύπόστασης σου κι αναφαίρετο πια όπλο για να πάρεις τή θέση σου στην παράταξη εκείνων, που προρίζονταν για το τελειότερο αύριο: δάσκαλοι, όδηγοί, άρχηγοί, πρωτοπόροι και στυλοβάτες. Δέν άρνούμαι ώστόσο, πως το συμφωνητικό της πρόσληψης στα γραφεία του έκδοτικού οίκου «Σ. Δανιηλίδη» δέν έλεγε εκτός από τ' άλλα και για κάποιες χρηματικές παροχές. Οί έξήντα όμως ως έκαστο μηνιαίες δραχμές που άναγράφονταν εκεί, είχαν κάτι το άριστο, το όμιχλώδες, κάτι το άλλόκοτα άσυμβίβαστο με τήν πνευματικήν πραγματικότητα που έπαλε κι έφώτιζε τήν άτμόσφαιρα στο περιβάλλον του Μεγάλου. Κι είναι τόσο άληθινό αυτό όσο το πως σε τέσσερες μήνες που ο Άγγελος εργάστηκε εκεί τότε, καμμία φορά δέν του τuche να διαπιστώσει τάντίθετο, να διακρίνει τήν πιθανότητα παρεκτροπής από τά καθιερωμένα, ν' αντιληφτεί τήν ελάχιστη ένδειξη πως οί έξήντα ως έκαστο εκείνες δραχμές, μπορούσαν να χουν κάποτε σχέση με τις άλλες, τις κοινές, τρεχούμενες, μεταβαλλόμενες κι απαραίτητες δραχμές, που οί μικρόψυχοι, πεζοί, πονηροί και τιποτένιοι χρησιμοποιούν για να συνεννοούνται μεταξύ τους. Εύτυχως έγω για τά έπιτακτικά και τ' απαραίτητα είχα τότε κάποιον να φροντίζει για τά πονηρά και τά παρόμοια προσπαθούσα ο ίδιος και για τή συνεννόηση τέλος με τους ανθρώπους, λίγο ένδιαφερόμουν, συνεπαρμένος καθώς ήμουν από τόν έσωτερικό μου κόσμο. Φρονούσα πως κι ο Άγγελος έπρεπε να βρίσκειται στην ίδια πάνω — κάτω με τή δικιά μου κατάσταση, αλλά δέν ξαίρω πως (ίσως να του 'χε γεννηθεί ή άφελέστατη σκέψη πως οί δραχμές του συμφωνητικού μπορούσαν κάποτε να προβάλλουν στον κόσμο τών έννοιών όχι μονάχα με το μεταφυσικό τους περιβλήμα) δέν ξαίρω λοιπόν πως, τόν τέταρτο μήνα, — κι ήταν αυτός ο περίφημος εκείνος Οχτώβρης που είπα στην αρχή — βρέθηκε στη θλιβερή θέση να όμολογήσει πως για τά δικά του έπιτακτικά και απαραίτητα δέν του 'μενε πια τίποτε άλλο, παρά ή φιλική κι άδελφική βοήθεια μου. Αυτό συνέβηκε στις 25 κι ήταν ή μέρα Τετάρτη.

— Πέτρο — μου είπε καθώς περπατούσαμε μαζί — πάει κι ο Οχτώβρης.

— Ναι Άγγελε — του άπάντησα.

— Πέτρο — επανέλαβε αυτός. Δέν ξαίρω τί να κάνω.

Είμαστε στην όδο Σταδίου, περίφημο χώρο κείνην τήν εποχή για κοσμικόν περίπατο. Ήταν τά θαυμάσια καταστήματα, οί σιδηροτροχιές στη μέση, τά όχήματα που άνεθοκατέβαιναν άργά — άργά με τόν άκατάπαυστο ήχο του κουδουνιού τους, τά μόνιπα, που προσκαλούσαν σε φανταστικά ταξίδια, οί γνωστοί κι άγνωστοί διαβάτες, κι απ τήν πλευρά της παληάς Βουλής, οί πλάκες του πεζοδρομίου σπασμένες όπως τώρα. Προχωρούσαμε — άπόγιομα, πέντε ή ώρα — πηγαίνοντας προς το Σύνταγμα (ναί: κάτι τέτοια τά θυμάμαι) και δίχως να το καταλάβουμε άκολουθούσαμε βήμα προς βήμα μία συντροφιά από

τρεις κοπέλλες, που — καθώς φαίνεται — είχαν αντίληφθει πριν από μας την τυχαία έπιμονή μας. Ήταν κι οι τρεις — όπως συμβαίνει — πλάσματα ξεχωριστά. Το βάδισμα τους μόλις άγγιζε τη γη, ή όμιλία τους, το κρυσταλένιο γέλιο τους, τὰ όμορφα πλεγμένα μαλλιά, το κορμί τους, τὰ νειάτα τους, όλα είχαν μιὰ ποιήση, μιάν άρμονία, έναν παλμό χαράς, μιὰ πνοή γαληνεμένης εϋτυχίας. Ή μιὰ — άριστερά — ήταν ξαυθιά κι αυτήνη — θαρρώ — πρόσεχα πιότερο εγώ δίχως πάντα νά τό θέλω.

— Δέν ξαίρω τί νά κάνω — είπε σε λίγο πάλι ό "Άγγελος. "Όσοσο είχα ξεχαστεί στο μεταξύ και δέν ένοιωσα άμέσως πώς τούτη ή παρατήρηση ήταν ήχώ του ίδιου του προηγούμενου λόγου.

— Γιατί; — ρώτησα άπορώντας.

— Τρομάζω για τό αύριο...

"Όχι, Άγγελε — σκέφτηκα τότε μόνος μου. Κανείς ποτέ δέν ξαίρει τί πρόκειται νά κάνει. Το αύριο, τό μέλλον, είναι άγνωστα και δέν μπορούμε έμείς νά προδικάζουμε. Είναι τό τώρα, που μας τρομάζει — τό σήμερα — τούτη ή στιγμή. Άδημονούμε, σκυθρωπιάζουμε, τυραννιάσαμε γι αυτό μονάχα. Αυταπάτη είναι τό αύριο. Το σέρνουμε με τή σκέψη μας σιμά μας και τοποθετούμε στο κέντρο του έναν υποθετικόν έαυτό μας. Φανταζόμαστε έτσι τρομακτικές εικόνες, σωρεύουμε ναυάγια και καταστροφές, προχωρώντας φτωχοί, πελιδνοί, τρεμάμενοι μέσα στην πλαστή μας θύελλα. Το αύριο που δημιουργούμε μόνοι μας, είναι κωμικά άνύπαρκτο...

— Νομίζω — είπα παρ' όλα αυτά στον "Άγγελο, για νά μη μένω κι άλλος — πώς τήν ξαυθιά με τό φόρεμα τό γκρι (μιὰ μονάχα ήτανε ή ξαυθιά από τις τρεις που άκολουθούσαμε) τή γνωρίζω... Δέ θυμάμαι όμως πώς και σε ποιάν άλλη ζωή μου τήν έχω συναντήσει...

Μου φάνηκε παράξενο τό πώς ό φίλος μου δέ συγκινήθηκε. Ήταν σά νά μην είχε άκούσει κι ώστόσο είχα προφέρει τις λέξεις μου συλλαβή προς συλλαβή μ' άκρίβεια και δυνατά, τόσο που ή άλλη νέα — στα δεξιά — (καστανή αυτή και με φόρεμα πιστεύω μπέζ) γύρισε νευριασμένη τό κεφάλι...

(...Είδυλιακές εικόνες: νειάτα λευκά, άφελείς αισθηματικότητες. Σκηνογραφίες φτιαγμένες με ρόδινα και γαλάζια τούλια, τριαντάφυλλα χρωματισμένα με δώθε — κείθε γεωμετρικά άψογα φύλλα. "Άγγελοι μ' άσημαμένα φτερά: άχτιδωτά άστέρια κομμένα σε χρυσόχαρτο... Κήποι με δρομίσκους σχεδιασμένους συμμετρικά. "Ένα κίσκι εκεί, ένας πράσινος μπάγκος σε ρυθμό μπαρόκ πιό δώθε. Μέσα στους θάμνους κελάιδισμα πουλιών, που τὰ χουν κουρδίζει με ξεχωριστό τό καθένα ήχο... Τ' άρνάκια, ή χλόη βελουδένια σε πλαγιές, τ' άνθη του άγρου, οι μυγδαλιές φερμένες κλαδιά, κλαδιά με τους άνθοστάτες τους και βαλμένες στις γωνιές... Άνοιγμένο, σε μιὰ άχτίδα ήλιου, τό βιβλίο με τις ζωγραφίες: ό ήπότης με τὰ όμορφα μάτια και τή γενναία καρδιά. "Ό δράκος με τὰ γαμψά νύχια... Τ' όμορφο καράβι στα νησιά του παραδείσου... Και τούτος ό διάλογος κι οι ψίθυροι κι οι άναστεναγμοί... («Νά φύγουμε;...» «Νά φύγουμε;...»)... "Αλλά όρίστε οι κυρίες κι οι κύριοι σοβαροί ή χαμογελαστοί με τό συγκαταβατικό και προσεκτικό τους πάντα ύφος. Πολύξαιροι κι εϋτυχισμένοι, κάθονται και παραμονεύουνε στο βάθος... Πάνω γαλάζιος ό ούρανός: κάτι σύννεφα λευκά μοιάζουν στην άφή φτιαγμένα από πούπουλο... Οι πονηρές σκέψεις κουρνιάζουν μακριά. Είναι πέρα, στα λιμάνια, στις λιγδερές αποβάθρες, στις γέφυρες που στάζουνε μαυριδερές, στις άλυσσιδες που χρόνια δένουν τὰ κουρασμένα πλοία... Κι οι τρεις κοπέλλες ύνεσταλμένες, με τάξη και μ' εϋπρέπεια, μαντεύοντας τόν κίνδυνο, μοιάζουν νά λένε: «Έμείς είμαστε κοκκίες και βαδίζουμε ντροπαλά κοιτώντας πάντα μπρός μας. Τούτο τό δρόμο τό συγύρισαν άπ τό πρωί — τό σόλιον και τόν έτοιμάσαν έτσι για μας. Τὰ ώραία μας καινούργια φορέματα... ή φροντισμένη μας χτενισιά ή σκέψη μας στραμένη στα αίθερία... Κι άχ! ναι! "Ένα ταξίδι στη σελήνη!... "Ένας νέος με λεπτό μουστάκι και μάτια παράξενα, περνάει σά βραδιάζει κάτω άπ' τὰ παράθυρα μας. "Απαγγέλλει στίχους. "Αλλά είναι σοβαρός κι εργάζεται σε συμβολαιογραφείο... Τώρα δέν βλέπετε που πηγαίνουμε; Είναι κόσμος γύρω. "Ανθρωποι γνώριμοι... Τί έπιμονή!... Τί έπιμονή!...»). "Ίσως συναισθήματα ή έντυπώσεις κείνης μονάχα τής στιγμής νά 'σαν τούτες οι φράσεις και τούτες οι εικόνες. Μπορεί πάλι νά μου έρχονται στο νοϋ πρώτη φορά, τώρα που γράφω. "Όπως και νά 'ναι όμως, θυμάμαι πώς κάποια μαγεία πάλευε γύρω μου ένάντια στην ταραγμένη πάλη του "Άγγελου που προσπαθούσε νά επιβάλει τις δικές του έγνοιες.

— Στις είκοσι όχτώ — είχε πει δυνατά ξάφνου — αν δέ γίνει πάλι τίποτε θά παραιτηθώ... Κι εϋθ' ότ με βοηθήσεις...

— Θα σε βοηθήσω — νόμισα πώς πρόλαβα τότε ν' άπαντήσω. Κι άλλωστε έχουμε μέρες...

Μά ό "Άγγελος κάγχασε με ειρωνικήν έχθρότητα... Αυτό ήταν όλο. Μονομιάς σκοτείνιασε ή ώραία στιγμή κι ήταν σά νά 'πεφτε μιὰ αϋλαία για νά μας χωρίσει από τό δράμα ενός κόσμου όνειρεμένου και νά μας ρίξει στο έρεβος κάποιου άλλου ψεύτικου, παραμορφωμένου από εφιάλτες κι άραχλη θλίψη. "Εμείς οι δυο είχαμε με τή θέλησή μας καταστρέψει τὰ ρόδινα και γαλάζια τούλια, άδράξει και σχίσει τ' άστέρια από χρυσόχαρτο, τους λευκούς άγγέλους και τὰ χρωματισμένα ρόδα, για νά γκρεμιστούμε στο βάραθρο μιās άπελπιστικής κι άνίερης άπαισιοδοξίας...

"Απ τὰ ξαυθιά μαλλιά, τὰ κρυσταλένια γέλια, τὰ ξεαίσια κορμιά, τὰ μαγεμένα μάτια, άπ' τις άναρίθμητες κοκκίες που μούλαχε νά συναντήσω στη ζωή μου (δίχως νά 'χω σε πολλές μήτε καν μιλήσει, δίχως πώς λέγονταν νά μάθω και δίχως νά βεβαιωθώ άκόμη αν βάδιζαν μέσ' τ' όνειρο μου ή πάνω στη γη άλήθεια), άπ' τις μορφές, που περνώντας — ποιά γοργά, ποιά σά νά γλιστρούσε άπαλά μέσα από 'να φωτισμένο σύννεφο — πλέξανε τήν άρμονία του καλλίτερου μου «έγώ», άπ' όσες έγνώρισα και θαύμασα άπλά, κι άπ' τις παληές μου αγάπες, κι άπ' τους παληούς μου έρωτες, μιὰ ήτανε κι αυτή, με τό φόρεμα τό γκρι, που στις είκοσι πέντε εκείνου του "Οχτώβρη περπατούσε μπρός μου στην όδο Σταδίου. Τώρα άναπολώ τήν ξαυθιά κοπέλλα. Φαντάζομαι τὰ μάτια της, που θά 'σαν γαλανά και θά 'κλειναν τους ούρανους, τις θάλασσες, τ' άστέρια κι όλου του κόσμου τή χαρά. Λέω ν' άγγίξω τό διάφανο μου δράμα, νά χαϊδέσω τὰ μεταξένια δάχτυλα, νά τήν καλέσω άκόμη με τ' όνομα, που μόνο σ' αυτή θά ταίριαζε... Ποιά ήσουν λοιπόν εϋ; "Ελένη, Εϋρουδίκη, Μαρία, Βερενίκη, Γιαννούλα, Μαργαρίτα, Κλαυδία ή Δανάη; Ποιά ήσουν και ποιά έγινες; Κυρία Σαβθοπούλου; κυρία Δημητριάδη; ή Μαρή;... Στάθηκα μονάχα μιὰ στιγμή κι οι δρόμοι μας χωρίστηκαν. Σκλαβώθηκα από τό έπίμονο παράπονο του "Άγγελο κι οι διαβάτες πύκνωσαν... Κι όμως ύπάρχεις όπως ήσουν κοπέλλα με τό φόρεμα τό γκρι. Κι είναι τό είδωλο σου ίδιο — έστω δίχως μορφή γνωστή, δίχως μιλιὰ — όπως τό είχα πλάσει στο νοϋ μου τότε... Δέν ξαίρω αν τήν άναπόλησα άλλες φορές μήτε καν ξαίρω αν τώρα, καθώς γράφω, φτιάχνω πρώτη φορά τό μύθο της. "Αλλά τότε, τό βράδυ εκείνο στις είκοσι όχτώ του "Οχτώβρη που έλεγα, αυτήν ίσως σκεφτόμουν καθώς ξεφύλλιζα τόν τόμο του Walter Pater καθισμένος μπρός στο γραφείο μου. Γιατί κάποια σκεφτόμουν δίχως άλλο...

(“Έχει συνέχεια)

ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ

*Στο σπίτι σου, που από καιρό προσμένο
νά 'ρθής, σαν νάχει κάτι τώρα αλλάξει
στην ίδια είναι τὰ πράματά σου τάξη,
τό γάδιο σου είναι πάντα κρεμασμένο
στης σάλας τή γωνιά, — κι όμως σαν ξένο,
σαν άλλο είναι τό σπίτι σου, όπου μένω:*

*Περνάει από 'κει μέσα πρόσωπα άλλα,
που όίχνουνε βαρείες οικίες στη σάλα,
και φεύγει ό χρόνος, σέροντας μαζί του
τήν άχγα σου άπ' τό σπίτι — τήν ψυχή του...*

ΝΥΣΗΣ ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Η ΑΝΤΑΡΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

(Η ΣΚΙΑΘΙΤΙΚΗ ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΚΟΥΝΙΣΤΡΙΑ)

Κείμενα και πληροφορίες.

Ένα απ' τ' αγαπημένα προσκυνήματα του Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο, που τον τραβούσαν εὐλαβικά και νοσταλγικά, κι είχαν ξεχωριστή θέση στο σεβασμό του ήταν τὸ μοναστηράκι τῆς Παναγίας τῆς Κουνίστριας¹ με τὸ θαυματοργὸ εἰκόνημα του — σέμνωμα και σεβάσμα ἄλλου τοῦ νηιοῦ κι ὅλης τῆς ἀντικρινῆς πηλιορίτικης περιφέρειας. Τὸ μοναστηράκι αὐτὸ τὸ εἶχε ὁ Παπαδιαμάντης ὑπὸ τὴν ἄμεση ἠθική προστασία και φροντίδα του, γιατί ἦταν χτισμένο ἀπ' τοὺς ἁγιορίτες μοναχοὺς προγόνους του², τοὺς Μοσχοβάκιδες, και τὸ θεωροῦσε ὡς πατρική του κληρονομία.

Κατὰ τὸ 1852 περίπου, ἐπειδὴ τὸ μοναστηράκι διαλύθηκε, τὸ θαυματοργὸ εἰκόνημα τῆς Παρθένου, τὸ εἶχαν κατεβάσει στὴ Μητρόπολη τῆς Σκιάθου και τὸ τιμοῦσαν με ξεχωριστὴ ἀφοσίωση και πίστη. Κάθε χρόνο τὴν παραμονὴ τῶς Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ποὺ τὸ μοναστήρι γιόρταζε και γινόταν πάνδημη ἀγρυπνία, λαὸς και κληρὸς ἔφερναν τὸ εἰκόνημα με κατασκευτικώτατη και θαυματικώτατη λιτανεία ἀπὸ τὴν πόλη στὸ μοναστήρι. Ὅλη ἡ Σκιάθος γυναικες, ἄνδρες, γέροι, νέοι, ἄρρωστοι, παιδιά ἀκολουθοῦσαν τὴ μεγάλη ἐκείνη τῆς μεγαλόχαρης Εἰκόνας πομπή και ἦταν κάτι τὸ ἐπιβλητικὸ και πρωτόφαντο!

Πολλὲς φορές ὁ Παπαδιαμάντης ὀδοιπόρησε πρὸς τὸ προσκύνημα αὐτὸ εἴτε ὡς ψάλτης εἴτε ὡς λιτανευτῆς ὕμνωδός. Πολλὲς φορές ἔξενεψε στὴν ἀξενία και ὑλόφρονη πολιτεία, ὅπου τὸν ἔδερνε ἡ ξενιτεία και ἡ φτώχεια ὄνειροπόλησε τὴ γωνιά ἐκείνη τῆς πατρίδας του — ἓνα κομμάτι τοῦ παραδείσου λησμονημένο — τὸ σεμνὸ πανηγύρι τῆς Κεχαριτωμένης «μητέρας και χαρῆς πάντων τῶν θλιθομένων», λαχταρῶντας λίγη ἀνάπαυση ψυχική μέσα στὸν ἠθικὸ κάματο, ποὺ τὸν ἐπιγιγε ἀπὸ παντοῦ. Κι ὅταν ἔπαθε ὁ ἀδερφός του ὄλο τὸ σπῆτι, ἀδελφές, παιδιά, ἄρρωστος, με τὸν Παπαδιαμάντη ἀρχηγό, ἀρματώθηκε και τράβηξε σύναυλα γὰ τὴν χάρη τῆς Κουνίστριας³. Ἀλλά κι ὅταν οἱ στῦλοι και οἱ τοῖχοι τοῦ μοναστηριοῦ ἦταν ἐτοιμόρροποι, ὁ Παπαδιαμάντης ἐφρόντισε και τύπωσε ἓνα φυλλάδιο με τὴν ἱστορία και τὰ θαύματα τῆς Εἰκόνας⁴, γραμμὴν ἀπ' τὸν Ἐπιφάνιο Δημητριάδη, προγενέστερό του Σκιαθίτη

¹ Ἐκεῖ ἔδρασε και δίδαξε και φωτοδόλησε ἡ ὑπέροχη φυσιογνωμία τοῦ ἁθῆ Διονυσίου (βλ. σχετικὰ στὸ βιβλίο μου γὰ τὸν Παπαδιαμάντη, σελ. 86-87).

² βλ. τὴ σημείωση τοῦ ἴδιου Παπαδιαμάντη στὸ ποίημα «Παναγία ἡ Κουνίστρια» ποὺ δημοσιεύεται στὸ εἰδικὸ τεῦχος τῆς Ν. Ἐστίας (Χριστούγεννα 1941). Ἐκεῖ ὁ Παπαδιαμάντης ἀπαριθμεῖ ἄλλους τοὺς προγόνους του, ποὺ ἐμόνασαν στὸ Μοναστηράκι τῆς Κουνίστριας ἀπὸ τὴ σύστασή του.

³ βλ. τὴ σχετικὴ περιγραφή στὸ σχετικὸ γὰ τὸν Παπαδιαμάντη ἔργο μου (Μυτιλήνη 1940, σελ. 232-235 στὸ κεφάλαιο τὸ ἐπιγραφόμενο «Ἡ τρέλλα και ὁ θάνατος τοῦ ἀδερφοῦ του». Κατὰ τὸ τάξιμο ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης ἔδρασε με ἄλλοις τὸν ἄρρωστο ἀδερφὸ του στοὺς σιδερένιους κρίκους, ποὺ εἶναι ἀντίκρου στὸ Προσκυνητῆρι τῆς Μεγαλόχαρης και ἔφαλε λυρικώτατα ὄλο τὸν παρακλητικὸ κανόνα με συγκίνηση και με πάθος.

⁴ Ἀλλοτε θὰ δώσω τὴ φωτοτυπία τοῦ ἐξωφύλλου και τῆς πρώτης και τῆς δευτέρας ἐκδόσεως του. Τὸ φυλλάδιο κατὰ τὴν πρώτη ἐκδόσή του ἐπιγράφεται: «Παναγία ἡ Κουνίστρια ἡ ἱστορία τῆς ἐν τῇ νήσῳ Σκιάθῳ σεβασμίας Εἰκόνας τῆς Θεοτόκου τῆς καλοσημῆς Εἰκονίστριας», συγγραφεὶς ὑπὸ Ἐπιφανίου Δημητριάδου Σκιάθου. Ἐκδίδεται δαπάνη Γεωργίου Εὐθυμιάδου Ἐπιμελείας Ἁλ. Παπαδιαμάντη, Ἐν Βόλῳ, Τύποις Ἀ. Καραδατοῦ 1903, 12^ο (0.20x0.14.7). Σελ. (4)—16. Ἀφιερωμένο στὸ Μητροπολίτη Δημητριάδου Γρηγόριον ἀπ' τὸν Γ. Εὐθυμιάδη τὸ χορηγὸ τῆς ἐκδόσεως. Στὴ σελ. (3) ὁ Πρόλογος τοῦ Παπαδιαμάντη, ποὺ τυπώνεται παρακάτω στὸ ἄρθρο αὐτὸ, με τὸν τίτλο «Πρὸς τοὺς ἀναγνώστῃς» ὑπογραμμένος με τ' ἀρχικά Α. Π. Ἀπὸ τὴ σελ. 5 ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς ἀπ' τὸν Ἐπιφάνιο Δημητριάδη. Ἀπὸ τὴ σελ. 14-16 οἱ Σημειώσεις τοῦ Παπαδιαμάντη, ποὺ ἀνατυπώνονται κατὰ συνέχειαν ἐδῶ. — Τὸ φυλλάδιο σπανιώτατο βρίσκεται μόνο στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη (Theol. 2592). Τὸ δικὸ μου ἀντίτυπο τὸ ὄφειλω στὴν προθυμία τοῦ κ. Γ. Α. Ρήγα. Πρῶτος κάνει μνεῖα τοῦ φυλλαδίου ὁ Παπαδιαμάντης στὸ ἄρθρο του γὰ τὴν Παναγία τὴν Κουνίστρια, ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω στὸ ἄρθρο αὐτὸ. Ἐπειτα τὸ ἐμνημόνευσε ὁ

λόγιος. Στὸ φυλλάδιο αὐτὸ τὸ σπανιώτατο σήμερα ὁ Παπαδιαμάντης ἔγραψε σύντομο πρόλογο κι ἔβαλε στὸ ξώφυλλο τ' ὄνομά του ὡς ἐπιμελητὴ τῆς ἐκδόσεως και στὸ τέλος σὲ ἐπίμετρο πρόσθεσε μερικὲς ἐπεξηγήσεις και ἱστορικὲς σημειώσεις⁵. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνατυπώθηκε στὰ 1926 μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο Μωραϊτίδη⁶ με τὸν Παρακλητικὸ Κανὸνα και τὴν Πανηγυρικὴ Ἀκολουθία τῆς Εὐρέσεως τῆς Εἰκόνας, γραμμὴν ἀπ' τὸ Μωραϊτίδη. Ὁ Μωραϊτίδης στὴ δεύτερη ἐκδόση ἀναδημοσίευσε και τὸν πρόλογο και τὶς ἱστορικὲς σημειώσεις τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὴν ἱστορία ὅμως τῆς Εἰκόνας, τὴ γραμμὴν ἀπ' τὸν Ἐπιφάνιο Δημητριάδη τὴν ἀνατύπωσε ὁ Μωραϊτίδης ὀλόκληρη περίπου και ὡς ἓνα τόμο τῆς σειρᾶς «Μὲ τὸν βορῆ τὰ κύματα»⁷, ὅπου μᾶς δίνει περιγραφὴς τῆς λαϊκῆς ζωῆς τοῦ νηιοῦ του με ἱστορικὲς πληροφορίες γὰ τὰ σημαντικώτερα προσκυνήματα και τοὺς κληρικούς, ποὺ ἔδρασαν γὰ τὴν πνευματικὴ και θρησκευτικὴ ἐξύψωση τοῦ τόπου.

Στὸ βιβλίο του γὰ τὴ ζωὴ και τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη⁸ δίνει περισσότερες πληροφορίες γὰ τὰ ζητήματα, ποὺ ὑπεθυμίζω ἐδῶ. Ἐκεῖ, ὡς ἓνα κεφάλαιο ἐπιγραφόμενο «Ἡ ἀνταρσία του» ἐξετάζεται εὐρύτερα ἡ στάση τοῦ Παπαδιαμάντη κατὰ τὴν ἀπόπειρα τοῦ Ἐπισκόπου Δημητριάδου και πᾶρει τὴ θαυματοργὴ Εἰκόνα ἀπ' τὸν τόπο τῆς και γὰ τὴν ἐγκαθιδρύσει στὸ Βόλο. Ἐκεῖ ἀπ' τὰ ταξίδια του (Φθινόπωρο τοῦ 1908) κατάφερε τοὺς Σκιαθίτες Ἐπιτρόπους⁹ και μερικοὺς κληρικούς και νὰ δεχθοῦν και νὰ δώσουν τὸ σεπτὸ εἰκόνημα. Μὰ ὁ Παπαδιαμάντης ἐπαγρυπνοῦσε! Μόλις ἔμαθε τὰ σχέδια τοῦ Δεσπότη και εἶδε πὼς οἱ ἀρμόδιοι δὲν ἦταν σὲ θέση ν' ἀντιδράσουν, ἔγινε ἀνάστατος! Τὸ νησὶ δὲν τὸν χωροῦσε. Σήκωσε στὸ πόδι τὸν κόσμο, μίλησε, ἔγραψε, κατήχησε, προπαγάνδισε, πολέμησε τὴν ἀσεβέστατη ἀδικία μ' ἄλλες του τὶς δυνάμεις. Ἀγωνιζόταν νὰ σώσει ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς του! Ἐκανε ἓνα ἱερὸ χρέος, μὴ θεάρεστη πράξη. Εἶχε γίνε ἀγνωρίστος! Γύριζε στὴν ἀγορὰ, ρωτοῦσε, χειρονομοῦσε, συζητοῦσε, βαστοῦσε τὸ μαστοῦνι στὸ δεξιὸ χέρι — ὄχι πιὰ παρανομοῦσα, ἔτοιμος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὐθαίρετη ἀρπαγή — τὴ ληστεία, ὅπως ἔλεγε, τῶν θεοκαπηλῶν¹⁰. Με χειρονομίες και με θεία ὀργὴ καυτηρίαζε τὴ στάση τῶν ἀρμοδίων και με ἀσυγκράτητὴ ὀργὴ ξεγύμνωνε και πολεμοῦσε τὰ σχέδια τοῦ Δεσπότη. Σὲ λίγες μέρες (15 τοῦ Δεκέμβρη 1908) ἦρθε ὁ Δεσπότης γὰ νὰ πᾶρει τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας. Γενικὴ ἀναστάτωση στὴ Σκιάθο. Ἐξέγερση, ταραχές. Οἱ καιπάνες χτυποῦσαν, ὀλόκληρος συναγεμῶς λαϊκὸς ἔγινε στὴν πλατεία. Ὁ Παπαδιαμάντης ἦταν ὁ ἀρχηγός, τὸ πρωτοπαλλήκαρο. Οἱ ἐφημερίδες τοῦ Βόλου ἔστειλαν ἀνταποκριτὲς και διάβαζες στὶς ἐφημερίδες με μαῦρα παχειὰ γράμματα: «Αἱ

Μωραϊτίδης (Μὲ τὸν βορῆ τὰ κύματα, τόμ. Δ' σελ. 105, σημ. 1). Ἀπὸ τὴ σημείωση τοῦ Μωραϊτίδη βοηθημένως καθώρισα στὸ βιβλίο μου γὰ τὸν Παπαδιαμάντη (δ. π. σελ. 72), ὅτι δὲν πρόκειται γὰ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ὅπως ἀνάγραψε προγενέστερος βιβλιογράφος, ἀλλὰ γὰ ἐκδόση κειμένου με ὀλίγες σημειώσεις. Τέλος τὸ βιβλίο εὐρέθηκε στὴ Γεννάδειο και ἐβιβλιογραφήθηκε ἑλλιπῶς σὲ κάποιο ψευδώνυμο και κλεψίτυπο ὑδριστικὸ φυλλάδιο τοῦ Γ. Κασιόπουλου και Γ. Φουστᾶρα ἐπιγραφόμενο «Βιβλιογραφικὰ στὸν Παπαδιαμάντη» (Ἀθήνα 1940, σελ. 6) και ἔτσι ἐπανορθώθηκε και ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ πρῶτο λάθος του και τὸ ἔργο ἀποκλειστικὴ ὀριστικὰ ἀπ' τὴν ἐργογραφία τοῦ Παπαδιαμάντη.

⁵ Καὶ οἱ Σημειώσεις και Πρόλογος ἀνατυπώνονται στὸ ἄρθρο μου αὐτὸ.

⁶ «ἱστορία τῆς Ἱερᾶς και Σεβασμίας Μονῆς τῆς ὑπεργίας Θεοτόκου τῆς Εἰκονίστριας τῆς ἐν τῇ νήσῳ Σκιάθῳ και τῆς θαυμαστῆς Εὐρέσεως τῆς ἁγίας αὐτῆς Εἰκόνας, συντεθεῖσα ὑπὸ Ἐπιφανίου Δημητριάδου Σκιάθου και ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1903 ἐπιτοασία Ἀ. Παπαδιαμάντη μετὰ σημειώσεων αὐτοῦ. Ἐκδόσεις δευτέρα, ἐπιμελεία Ἀ. Μωραϊτίδου ἐν ἡ προστεθῆσαν ὁ παρακλητικὸς κανὼν ὁ ψαλλόμενος κατὰ τὴν λιτανείαν τῆς Ἁγίας Εἰκόνας και ἡ Πανηγυρικὴ Ἀκολουθία τῆς Εὐρέσεως αὐτῆς, ποιηθέντα ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις. Βιβλιοπωλεῖον Ἰωάννου Σιδέρη 1926». 8^ο (0, 24x0, 16). Σελ. (6) — 48.

⁷ Ἡ ἐκδόση αὐτὴ δαπάναις Ἐ.μ. Στ. Πανώρα. Σελ. (4). Ἡ νήσος Σκιάθος ἀπὸ τῆς Ἐρᾶς. Σελ. 5 ὁ Πρόλογος τοῦ Παπαδιαμάντη, ὅπου τὴν ἀρχικώτατη ἐπιγραφή ἀντικατέστησε ὄλο τὸ ὄνομά του. Σελ. (6) ἡ εἰκόνα τῆς Κουνίστριας. Ἀπὸ τὴ σελ. 7-15 τὸ κείμενο τῆς ἱστορίας τοῦ Δημητριάδου. Σελ. 16-18 οἱ Σημειώσεις τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἀπὸ τὴ σελ. 19-28 ὁ Παρακλητικὸς Κανὼν τοῦ Μωραϊτίδη. Ἀπὸ τὴ σελ. 29-48 ἡ Πανηγυρικὴ Ἀκολουθία τῆς Εὐρέσεως ἀπὸ τὸν ἴδιο. — Τὸ φυλλάδιο αὐτὸ δὲν ἀναγράφεται σὲ καμμιά βιβλιογραφία και εἶναι σπανιώτατο. Μοῦ τὸ χάρισε ὁ φοιτητῆς τῆς φιλολογίας και μελετητῆς τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Στρατήγη κ. Φαίδων Μπουκουλιδῆς, ποὺ τὸ πρᾶμθεύτηκε κατὰ τὸ τελευταῖο ταξίδι του στὸ Βόλο μὲσον τοῦ κ. Γ. Α. Ρήγα. Φωτοτυπία τοῦ ἐξωφύλλου βρίσκεται ὁ ἀναγνώστης στὸ τεῦχος αὐτὸ τῆς Ν. Ἐστίας.

⁸ Σειρὰ Δ' (Ἐκδοσις Σιδέρη), σελ. 102-106. Στὸ ἴδιο βιβλίο σελ. 107 βρίσκεται και ἡ Εἰκόνα τῆς Κουνίστριας καθὼς και πολλὰ ἱστορικὰ γὰ τὶς μονὲς και τοὺς λογίους κληρικούς τοῦ νηιοῦ.

⁹ Σελ. 262-264.

¹⁰ Ὀργάνο του ὁ Ἠγούμενος τῆς Μονῆς Εὐαγγελιστριάς στὴ Σκιάθο Γερμανός.

¹¹ Κατὰ τὴν ἀμνημόνευσή του Ἁλ. Μωραϊτίδη.

ταραχαίτης Σκιάθου.—'Ο λαός ανάστατος.—Τά συμβάντα της Σκιάθου» κλπ. κλπ. 'Ο Παπαδιαμάντης ως εκπρόσωπος του λαού παρουσιάστηκε την επάυριο (16 του Δεκέμβρη 1908) επίσημως στο Δεσπότη¹¹: έπικεφαλής μιας 'Επιτροπής λαϊκών και εξέηγε στον περιεργο άπαιτητή τὰ δικαιώματα του νησιού και την αγάπη, που έτρεφε ο λαός για τὴ θαυματουργὸ Εικόνα. Στο τέλος με βρασμό και πόνο ψυχῆς διαμαρτυρήθηκε και δήλωσε κατηγορηματικά στο Δεσπότη, πὼς ο λαός του νησιού ήταν άποφασισμένος και θὰ αγωνισθεῖ για νὰ σώσει τὸ ἱερὸ κειμήλιο τῆς προγονικῆς του κληρονομίας. «Τὴ ψυχῆμας, τοῦ εἶπε, δίνου με, τὸ Εἰκόνισμα δὲν τὸ παίρνεται!» 'Ο Δεσπότης ἔμεινε άναυδος. Ζήτησε άμεσα νὰ συνεννοηθεῖ με τὸ Δήμαρχο τῆς Σκιάθου, ὄχι πιά για τὸ Εἰκόνισμα, ἀλλὰ για τὴν κατάπαυση τῶν ταραχῶν και τὸ σταμάτημα τῆς λαϊκῆς ὄργῆς. Γιατὶ ὁ κόσμος εἶχε σηκωθεί στο πόδι και κυνήγησε με γιουχαίσμους τὸν Παπα-Γερμανό, ἡγούμενο τῆς Μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας στὴ Σκιάθο, που εἶχε γίνει πειθῆνιο ὄργανο τοῦ Δεσπότη¹². 'Ο ἡγούμενος κυνηγημένος πήδηξε στο πρώτο καικι κι ἔφυγε για νὰ σωθεῖ στο Βόλο. 'Η «Θεσσαλία» Βόλου τῆς 17 του Δεκέμβρη 1908 ἔγραψε τὴν επάυριο τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά για τὴς ταραχές τῆς Σκιάθου και συνηγοροῦσε για τὰ δίκαια τῶν εὐλαδῶν νησιωτῶν:

ΤΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ

Τὰ χθесινὰ νεώτερα.— 'Η ἄφιξις τοῦ παπα-Γερμανοῦ
'Η τάξις ἀποκατέστη.— Δηλώσεις 'Επισκόπου.

«Χθὲς ἀφίκετο ἐκ Σκιάθου, ὁπότεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ γιουχαίσμου — κατὰ τὸ τηλεγράφημα τοῦ 'Αστυνομικοῦ Σταθάρχου — ὁ περίφημος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Εὐαγγελιστρίας Παπα-Γερμανός, ὁ ὑπαίτιος τῶν προχθесινῶν πρωτοτύπων σκηνῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Σκιάθῳ και περὶ τῶν ὁποίων ἐγράψαμεν και χθὲς ἐν ἐκτάσει. Λέγονε ὁ ὑπαίτιος διότι, ὅπως μᾶς ἐβεβαίωσαν χθὲς λιαν ἀξιόπιστοι Σκιαθῖται, ὁ ἡγούμενος πολλακις ἐεφράσθη, ὅτι θὰ πάρῃ τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοὺς κατοίκους συνδρομῆ τοῦ 'Επισκόπου, ἐπανελάθε δὲ τὰ ἴδια εἰς τὸ ἐνστάθια κατὰστημα τοῦ Σκιαθίτου κ. Στάμου, τὴν ἑσπέραν τῆς ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ 'Επισκόπου ἀναχωρήσεώς των.

»Αὐτὸς λοιπὸν ἦτο ὁ λόγος δι' ὃν ἐξηγέρθησαν οἱ κάτοικοι Σκιάθου ἅμα τῇ ἐκεῖ ἀπρόοπτῳ ἀφίξει τοῦ Σεβ. 'Επισκόπου μετὰ τοῦ ἡγούμενου και δι' ὃν ἐπηκολούθησαν αἱ γνωσταὶ ταραχαί. 'Ἡδὴ ἡ τάξις ἀποκατεστάθη τελείως διότι ὁ Σεβ. 'Επίσκοπος ἐδήλωσεν ἐπανεπιληθμένως και εἰς τὸν κ. Δήμαρχον και εἰς τοὺς λοιποὺς προκρίτους τῆς Σκιάθου, ὅτι ἡ εἰκὼν θὰ μείνῃ, ὅπου εὐρίσκειται (δηλ. ἐν τῷ ναῷ τῶν 'Ιεραρχῶν) μέχρις ὅτου λύσῃ τὴν διαφορὰν ἢ δικαιοσύνη.

»Τὸ τελευταῖον τοῦτο νομίζομεν, ὅτι ἐπερίτευεν ἐντελῶς νὰ λεχθῇ. 'Αφοῦ ὁ λαός θέλει τὴν εἰκόνα και τὴν θεωρεῖ ἰδικὴν του, — και εἶναι πράγματι τοιαύτη, ὅπως ὁ κ. Παπαδιαμάντης διὰ περιγραφῆς του, ἦν δημοσιεύομεν εἰς τὴν πρώτῃν σελίδα ἀποδεικνύει — ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ φρονούμεν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀντιτείνῃ εἰς τὴν θέλησιν ταύτην. Και ὁ κ. Δήμαρχος Σκιάθου τηλεγραφεῖ, ὅτι ἡ τάξις ἀποκατέστη».

***

Τὸ ἄρθρο τοῦ Παπαδιαμάντη ἱστορικώτατο και πειστικώτατο, ἐξαντλοῦσε τὸ ζήτημα ἀπὸ ὄλες τὴς πλευρές. 'Υπάρχει πολλὴ νευρικὴτητα και ὄργη στὴς γραμμὲς αὐτῆς τοῦ ἥρεμου ρευμαστῆ τῶν ἀκτῶν και τῶν δειλινῶν. 'Απαντὰ με σθένος σὲ ὄλες τὴς ἀντιρρήσεις και διεκδικήσεις. Και στάθηκε πραγματικὰ ἀποστοματικὸς καταπέλτης, που ἔσωσε τὴν εἰκόνα ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀσεβῶν ἐπιδρομῶν, που τάραξαν τὴ γαλήνη και τὴν προσευχὴ τοῦ θρησκου νησιού. Μεγαλείτερη ἐπιτυχία και γενναιότερη πράξη δὲν ἔκανε στὴ ζωὴ του ὁ Παπαδιαμάντης! 'Η ἐπέμβασή του ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ ἀνταρσία μιᾶς ψυχῆς χριστιανικῆς, παρατημένης στὴ μακροθυμία και στὴν ἐγκαρτέρηση. Τὴν Κυριακὴ σὰν τροπαιοῦχος ἔφαλε στὸν καθεδρικό ναὸ τῆς Σκιάθου προσβλέποντας τὸ Εἰκόνισμα τῆς Εἰκονιστρίας του με ψυχικὴ ἀγαλλίαση. Με τὴ σύσταση και τὴν προτροπὴ του ἀποφασίστηκε νὰ γιορτάζεται κάθε χρόνο τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς διάσωσης τῆς Εἰκόνος με ἀγρυπνία ὀλονύκτια και λιτανεία. 'Ο πρώτος ἑορτασμός ἐγινε στὴς 15 τοῦ Δεκέμβρη 1909, ἡμέρα που, πρὸ ἕνα χρόνο, εἶχε ρθεῖ ὁ Δεσπότης για νὰ πάρῃ τὴν Εἰκόνα. Στὴ λειτουργία ἦταν παρὼν κι ὁ Παπαδιαμάντης, που ἔφαλε τὸν Κανόνα με πανηγυρικὸ ὕφος. Ὁταν γεμάτος ἱερὴ συγκίνηση.

('Ακολουθεῖ τὸ τέλος)

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

¹¹ Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι μοναδικὸ μέσα στὴ ζωὴ τοῦ Παπαδιαμάντη και ἔχει μεγάλη σημασία για τὴ ψυχολογία, ὅπως τὴν καθώρισα στο βιβλίον μου και τὴν κοιτάζω γενικά στο τέλος αὐτῆς τῆς μελέτης.

¹² 'Ο παπα-Γερμανός ἀφοῦ προετοίμασε τὰ πάντα στὴ Σκιάθο κι ἔκαμε ὄλες τὴς συνεννοήσεις με τοὺς 'Επιτρόπους πῆγε στο Βόλο και πῆρε τὸ Δεσπότη και ἤρθε μαζί στὴ Σκιάθο για τὴν πραγματοποίηση τοῦ πραξικοπήματος.

Ἡ ΑΜΑΡΤΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ

'Η 'Εκάτη, Γόησσα Τρίμορφη, πὼς ἔρπει — ἀναρριχάται,
ἔρπει στὰ δάπεδα ὕπουλα και πλημμυράει τὴς κλίνες'
κι' ἔσας ζητοῦν οἱ ἔρωτικὲς παρθένες τώρα ἐκεῖνες :
Θεοὶ τῶν δρυμῶν και Σιληνοὶ και Φαῦνοι, ἔσεῖς, ἔλατε...

Κῆποι ἔχουν γίνει λυρικοὶ τῶν μοναχῶν οἱ σκῆτες'
μὲς στὰ βαθειὰ τῶν στοχασμῶν τὰ γιασεμιά εὐωδᾶνε,
κι' ἐκεῖνες τώρα παρατοῦν τὴς πολίτερες — και πᾶνε
τῆς 'Ασταρῶθ ξεσκίζοντας τὴς ἀργυρὲς ἑσθῆτες.

'Ο ἰδρὼς παγώνει στ' ἀδειανὰ σεπτόνια τοῦ κοιτῶνος,
κι' ὅπως ἀπλώνει ἡ σιωπηλὴ Σελήνη ἐκεῖ τὸ φῶς τῆς
μὲς στὰ λαγκάδια — που, τρελλός, τὴ χλόη ζητᾷ ὁ καλὸς τῆς —,
ὑποβατοῦνε ἀμόλυντες οἱ κόρες τῆς Σιδῶνος.

Ποῦ σὲ κρατοῦν, ὕστερικὴ Θεὰ τῆς Λαγνείας, οἱ Μοῖρες;
Σὲ ἀποζητοῦνε κι' οἱ ὕστατες τοῦ νέου κορμιού των οἱ ἴνες.
'Η ἔλλειπτικὴ σου ἐπιστροφή τρελλαίνει τὴς Σειρήνες
και πνίγει τὸ ἄνθος τῆς σαρκὸς με ρόδινας πλημμύρες.

'Ο ἕνας στὸν ἄλλο σὲ καλοῦν τῶν φαραγγῶν οἱ τόποι,
που ἀντιλαλοῦνε τῆς σιωπῆς τὴν ἄρρυθμὴ ἰκεσία, —
ἥρεμο Πέλαος που πενθεῖ ναυαγισμένα πλοία,
Γαλήνη, που ἀπ' τὸ θρῆνο τοὺς ἐρήμωσαν οἱ ἀνθρώποι.

Κάνε ἐδῶ νὰ 'ρθεῖ τῶν Δασῶν ὁ 'Αρχάγγελος με κρίνο
(τοῦ τράγου νᾶχει τὴν ὄσμῃ και νὰ φορᾶει τσαρούχι)
στὰ σπήλαια μέσα, που ἀσελγοῦν οἱ μάγισσες κι' οἱ εὐνοῦχοι
κι' οἱ ἀπορημένες σταματοῦν γλαυκὲς τὸ νύχτιο θρῆνο.

Θὰ 'ρθεῖ ὁ Παράκλητος νὰ μπεῖ, χρυσὴ βροχὴ ἀπ' τὴς γρίλλιες,
κλεινὸς Ταξιάρχης, νὰ τὴς βρεῖ στοῦ μαρτυρίου τὸ στρῶμα :
τὴν Κοινωνία του θὰ γευθοῦν — Αἷμα και Τίμιο Σῶμα —
κι' ἐντὸς τοὺς θ' ἀνατεῖλουμε μιὰ Νύχτα μόνο οἱ Χίλιες.

Πέρα ἀπὸ χῶρες, ἀναρχος θὰ μᾶς τὸν φέρει ὁ Μῦθος.
Τὸν προμηνα με κύματα πλατεῖα τὸ σεληνόφως
κι' ὅ,τι εἶναι — Κύκνος ἢ κακὸ Τέρας, που τρέφει ὁ ζῶφος —
δαγκώνει ὁ πόθος τὸ ἀλγεῖνὸ τῆς ἀπουσίας του πλήθος.

Χριστέ, συχώρα ἂν ἀνοῖξαν τῶν νέων κρασιῶν οἱ σφήνες!
Οἱ ἰθύφαλλοι τῶν κωμαστῶν ἀνάψαν τὰ αἱμάτα τους
κι' ἡ ζωὴ, που ἀθάσταχτη κυλᾷ πάνω ἀπὸ νέους θανάτους,
σὰν ἀπὸ μύριες μέσα τοὺς ἔχει ἀναθλύσει κρῆνες.

Πάνω στὴ σάρκα, σὰν πληγὴ σὲ δαγκωμένο μῆλο,
πατοῦν τῶν ἴδιων τοὺς δοντιῶν τὰ πορφυρὰ σημάδια
και, στὴ σκοτία τῆς σκέψης τοὺς, σὰν σὲ βαθειὰ πηγᾶδια,
βρυκολακιάζει τῆς συκιάς τὸ σκαλισμένο ξύλο.

Κι' όμως έσένα αναζητούν! Κι' ό Πόθος, μέσ στον ύπνο,
μ' ένός άπέραντου καύμοϋ τά όράματα άν μιλούσε
και με τά ξόρκια τής πρωϊνής γιορτής κι' άν τις καλούσε,
προσκαλεσμένες έρχονται στο Μυστικό σου Δείπνο.

Τή δίψα αυτή στοϋ λόγου Σου την ήπιαν τον κρατήρα.
Κι' όταν θά 'ρθούν, Μαγδαληνές, Κύριε, τον άρτο κόψε,
κι' όπως ή άγκάλη τής ψυχής θά σε χώρουσε άπόψε,
δέξου τά τίμια δώρα των: την τύψη με τά μύρα!

'Ιερή πομπή, σαν όνειρο, με βελουδένιο βήμα,
έτσι που μόνον οί Ισκιιοι των Σατύρων τις άκούνε
(σαν μέσ στον ύπνο του άσκητή μονάχα να πατοϋνε
κι' εκεί να θραύουν του έντρομου Σταυρού τό μάταιο σχήμα),

Καθώς περνούνε, σάς ζητούν λίγη εύσπλαχνία να δώστε,
μά με τό κούφιο τής Σιωπής τό μάτι αναγελάτε.
Θεοί των δρυμών και Σιληνοί και Φαϋνοι, έσείς — έλάτε:
τις σάρκες των με τους φαλλούς των ταύρων μαστιγώστε!

Π. ΡΟΚΟΣ

ΣΤΟ ΞΥΛΙΝΟ ΕΤΟΙΜΟΡΟΠΟ ΜΠΑΛΚΟΝΙ...

*Στο ξύλινο ετοιμόροπο μπαλκόνι
της φτωχογειτονιάς, σκυφή ή κοπέλλα
κενιά της προίκας το λινό σετόνι.*

— Γαλάζια στα μαλλιά φορεί κορδέλλα.

*Στο σκουριασμένο ντενεκέ — πιό πέρα —
μοσκοβολά ή γαρουφαλιά και μέσα,
παίζει ή στερονή αντηλιά στην εταζέρα
με μιá μικρή, θλιμμένη πριγκιπέσσα...*

*Κουφά ή ματιά πέρα στο δρόμο βόσκει
κι' είναι το κέντημα σαν ξεχασμένο...*

— Μακραίνει αργά τον Ισκιο του το κίσοκι

— και στο κατώφλι το παιδί κλαμένο.

*... Όρες παιδέβεται ή κλωστή στα χέρια
για να περάσει στο λεπτό βελόνι!...*

— Αχ! πότε θα φανούν, δειλά, τ' αστέρια,
τ' αντικρινό ν' ανοίξουνε μπαλκόνι!...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΟΥΛΑΝΑΡΗΣ

Μ Ν Η Μ Η

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

... Πίσω άπ' τις σειρές τά σκονισμένα βιβλία πασχίζω να δώ τά μάτια της.
Είχα άκούσει τη φωνή μου να της λέει.

— Τά μάτια σου έχουνε κάτι άπ' τό χρώμα των πεύκων.

"Ενοιώσα τό χέρι της ήρεμο να σφίγγεται στο μπράτσο μου. Τά πόδια
πατοϋσανε άργά, προσεχτικά. Φοβόντουσαν μη λυώσουν τά μυρμήγκια.

Πόσο δυνατή γίνεται ή μνήμη όταν πρέπει να χαρείς ή να πονέσεις. Σε
τραβάει πίσω θές δε θές. Δίχως να τό νοιώσεις. Σε φέρνει πάνω άπ' τις κορφές
των δέντρων, πάνω άπ' τους άσπρογάλαζους άφρους των κυμάτων και φυσάει
όπαλά στα κουρασμένα μάτια, ανάμεσα άπ' τά βλέφαρα.

"Όλη τούτη ή ιστορία ξετυλίγεται άπλά σαν τό τραγούδι του τζιτζικα.

"Απάνω μας ήτανε ό ήλιος. Καυτός καλοκαιριάτικος. Και κάτω ένας κό-
σμος μυρμήγκια και φρύγανα και πευκοβελόνες. Πολλές πευκοβελόνες.

Τότε μου 'χε πεί.

— Δέν βρίσκεις πώς οί πευκοβελόνες πρέπει νάναι ή μνήμη των πεύκων;

Τόπα και τό ξανάπα μέσα μου.

— Οί πευκοβελόνες πρέπει νάναι ή μνήμη των πεύκων.

Είχε κάτι τό πολύ θλιβερό τούτη ή σκέψη.

— Κι' ή μνήμη των ανθρώπων; είπα.

Με κύτταξε και κράτησα μέσα μου τό χρώμα των ματιών της όταν σκέ-
φτονται.

Κι' ή άπάντηση ήρθε, μα δέν την είπε. Την πήρα μονάχος μου άπ' τό στόμα
της με τά χείλια μου και την άπόθεσα στην πιό τρυφερή γωνιά τής ψυχής...

... Ανάμεσα στον ήλιο και στις πευκοβελόνες και στα μυρμήγκια άπλω-
νότανε τό τραγούδι του τζιτζικα. "Ητανε ή πιό κυρίαρχη φωνή του δάσους.
"Ητανε ή σιωπή του δάσους.

"Ανοίξαμε τά χέρια διάπλατα κι' άγκαλιάσαμε τά γαλάζια όνειρά μας.
Τό φως έφτανε ως τά μέσα μας τά πιό βαθειά και τά πιό θλιμμένα. "Ενοιώθες
πώς ξεδιπλωνε στοργικά τις πιό κρυφές μυστικές πτυχές τής ψυχής και τις
γέμιζε με θερμή και μ' άγάπη.

Κι' έπειτα ήρθε ό άνεμος. Γλύστρισε πάνω άπ' τις ψηλές κορφές των πεύ-
κων και τυλίχτηκε, ένα χάδι, στα ξανθά μαλλιά της...

Σαν είσαι ξαπλωμένος τ' ανάσκελα κάτω από ένα πεύκο, είσαι τό πιό
φτωχό πλάσμα, κι' έχεις όλο τον κόσμο δικό σου. Δέν υπάρχει τότε «μετά»
γιατί δέν υπάρχει και «πρίν». "Ενα άπέραντο τεράστιο «τώρα» σε πλημμυρίζει
δίχως άρχή και δίχως τέλος.

Πάνω άπ' τό κεφάλι μου μιá πεταλούδα. "Ενα λουλούδι με φτερά. Κλείνω
τά μάτια και πασχίζω ν' άκούσω την καρδιά της. Πόσο μικρή πρέπει νάναι ή
καρδιά μιás πεταλούδας.

Είναι ή άπόλυτη γαλήνη...

"Η νέα κοπέλλα έχει κι' αυτή τά μάτια κλειστά.

— Τι σκέφτεσαι; ρωτάω.

Οί άκρες των χειλιών σκάσανε σ' ένα χαμόγελο.

— Τίποτα.

Νάναι αυτό ή εύτυχία; Τό σώμα της νοχηλικό κι' άκίνητο, τόχει τυλίξει
τό φως. Τό κεφάλι άπιώθηκε τρυφερά πάνω στο χέρι μου. Νοιώθω στη φού-
χτα μου την άνάσα των μαλλιών της. Μιá τούφα ξεφυγε άπ' τό χάδι τ' άγέρα.

Στήλωσε ψηλά τὸ ξανθὸ κορμί της καὶ ἔστειλε στὸν ἥλιο χρυσαφένια χαμόγελα.

Τὸ αἷμα μου κυλάει θερμὸ μέσα στὶς φλέβες, κι' εἶμαι γι' αὐτὸ ἄπειρα ἱκανοποιημένος. Εἶμαστε νέοι καὶ διψᾶμε γιὰ χαρὰ καὶ γιὰ πόνο. Μιλήσαμε γιὰ τὴν ἀγάπη. Γιὰ τὶς φωτεινὲς ἀστροφεγγιὲς καὶ γιὰ τὰ τόσα καλοκαίρια ποὺ θάμασσε μαζί. Καὶ γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ τζίτζικα. Καὶ γιὰ τὸν ἥλιο...

Ἄποθεσα τὴ σκέψη μου στὶς χλωμὲς παλάμες της καὶ στάθηκα προσομνώντας.

— Μιὰ δλόκληρη μέρα μαζί σου κάτω ἀπὸ ἓνα πεῦκο. Τὸ νοιώθεις;
Καὶ μοῦπε: Ναί.

Βρήκαμε πῶς εἶμαστε πολὺ εὐτυχισμένοι καὶ θελήσαμε γι' αὐτὸ νὰ κλάψουμε...

... Τώρα μέσ' ἀπ' τὰ χαρτιά προβάλλει χλωμὴ ἢ μορφὴ σου ἢ ἀγαπημένη.

Γιατί κάτι ποὺ πέρασε εἶναι πάντα τόσο θλιμμένο;

Μιὰ φορά μοῦχες πεῖ.

— Δὲν πιστεύω στὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία.

Κι' ἐγὼ χαμογελοῦσα γιατί πιστεύα σὲ μένα.

Ἦταν τότε ὁ πρῶτος καιρὸς. Οἱ ὄρες τῆς προαμονῆς. Τὸ μυστικὸ ποὺ δὲν τόλμαγε νὰ βγῆ ἀπ' τ' ἀγαπημένο στόμα, τόχα νοιώσει προτοῦ νὰ γίνει ἦχος. Ἀπλώθηκε γύρω μου καὶ με τύλιξε δλόκληρο.

Κι' ἦταν ὄλ' αὐτὰ βαθεῖα θλιμμένα...

... Μεσημέρι. Ὁ ἥλιος κρεμάστηκε πάνω μας, πύρρινη φαρέτρα μ' ἀσημένια τόξα. Τὸ φῶς ἀκίνητο καὶ νωθρό. Καὶ τότε χαίρετησα τὸν ἐρχομὸ τῆς μεγάλης στιγμῆς. Σύρθηκε ὁ μεγάλος Ἀφέντης ὑπουλα καὶ θρονιάστηκε βασιλεὺς ἀκατάλυτος μέσα μου. Κι' ἔγινε τότε ἓνα με τὸ πεῦκο, με τὰ μυρμήγκια, με τὶς πεταλοῦδες. Κι' ὁ σκοπὸς μου ταίριαξε με τὸ τραγούδι τοῦ τζίτζικα.

Ἐννοίωσε τὸ μῦνμά μου ποὺ τῆς ἔστειλε ἡ μουσκεμένη παλάμη μου. Ἀλαφιάστηκαν οἱ ψυχές μας καὶ κούρνιασαν, μικρὰ σπουργίτια. Κι' ὅμως ὄλα τοῦτα εἶναι τόσο ἄπλά. Σὰν τὴ βροχὴ, σὰν τὸ φύσημα τ' ἀνέμου.

Πῶς θάθελα νὰ διάβαζα στὰ μάτια της τοὺς στοχασμούς μου. Ἐγὼ ἔπρεπε νὰ μείνω ὁ ἄντρας. Ἦταν γυναίκα... Μιὰ θερμὴ τρυφερὴ ἀρνηση.

Ἔλεγε: Θὰ καταλάβει; Ἔλεγα: Θὰ με νοιώσει;

Πῶς μποροῦν καὶ στέκονται ἀντίπαλοι δυὸ ἄνθρωποι π' ἀγαπιούνται;

Κι' ἡ προσφορά μου ἔμεινε λευκὴ σὰν ψυχὴ ἐλαφιοῦ.

Εἶπε: Πῶς θὰ με συχαρέσεις ποὺ στάθηκα δειλὴ.

Κι' ἐγὼ δὲν μποροῦσα τίποτα νὰ πῶ. Δὲν ἤξερα.

Τόνοιωθα πῶς ὑπέφερε καὶ δὲν τόλμαγε νὰ κλάψει. Ἦταν γυναίκα κι' ἔπρεπε νὰ φανεῖ ἡ πιὸ δυνατὴ. Κι' ἔμεινα μιὰ φτωχὴ ὀριζόντια γραμμὴ...

Μὰ ὄλα τοῦτα δὲν ἔχουνε πιά καμμιά σημασία. Δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς τὸ νόημά τους. Δὲν μπορεῖς νὰ τὰ ἐξηγήσεις. Σταματᾶς μονάχα σὰν φυλλομετρᾶς τὸ πονεμένο βιβλίον τῆς μνήμης. Καὶ νοιώθεις τὸ στόμα πικρὸ. Καὶ θές νὰ κλάψεις γιὰ τὰ καλοκαίρια ποὺ πέρασαν, γιὰ τὶς φωτεινὲς ἀστροφεγγιὲς, γιὰ τὸν ἥλιο, γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ τζίτζικα. Πόθησες νὰ σταθεῖς σὲ μίαν ἄκρη τῆς γῆς καὶ ν' ἀγναντέψεις τὸν κόσμον. Καὶ τώρα λυπᾶσαι γιατί στάθηκες ἀδύναμος νὰ τὸν ἀγκαλιάσεις.

Κι' ἡ ψυχὴ σου διψᾷ γιὰ ὄλα τοῦτα τὰ χαρούμενα καὶ τὰ θλιμμένα ποὺ γίνηκαν ἴσκιοι καὶ γλύστρησαν ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δάχτυλα.

Κι' ἔπειτα κουράζεσαι. Κι' ἓνα, ἓνα σβύνουν δειλὰ τὰ μικρὰ φωσάκια τῆς σκέψης...

Λές: Τώρα ὅπου νᾶναι θὰ νυχτώσει... Καὶ προσμένεις τὴ νύχτα...

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΣΜΗΝΟΣ ΑΠΟ ΚΟΡΙΤΣΙΑ

*Χαϊδεύονται σὲ μιὰ νοηλικὴ ἐπαφή,
καθὼς τὴ θέρημη ἢ μιὰ στήν ἄλλη ἀναζητοῦνε·
καὶ ξαναμμένες, σὲ συνομιλία κορυφῆ,
τὰ γλυκὰ μυστικὰ σκύβουν, κι' ὁμολογοῦνε.*

*Με ἔντονες, διακομμένες φράσεις συζητοῦνε
γιὰ ἓνα νευρῶδες σῶμα, μιὰ ἀντρικὴ μορφῆ·
κάποτε βλέπονται ἀστραπιαῖα ἢ ἀπὸ ντροπῆ
τὰ βλέμματα ἀποφεύγουν νὰ συναντηθοῦνε.*

*Τ' ἀνεκπλήρωτα, φουσκωμένα αἰσθήματά τους
διοχετεύονται κι' ὀξύνουν τὶς αἰσθήσεις·
στὸ ἄπειρο δέγμα τους διαχύνεται ὄλη ἡ φύσις.*

*Ἐσφοραίνονται ἄπληστα τὸν ἀέρα, τοὺς ἀφράτους
καρπούς, τὸ χῶμα... Κι' ἀπ' τὰ νύχια ὡς τὴν κορυφῆ
γλυκειά, λεπτότατη αἴσθησις ἔχουν τὴν ἀφή...*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΗΣ

RAINER MARIA RILKE

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗ ΗΜΕΡΑ

*Κύριε, εἶν' καιρὸς. Ἐμάκρυνε πολὺ
τὸ θέρος. Ρίξε σκιά στὰ ἡλιακὰ ρολόγια
καὶ στὰ λειβάδια ἄσ' τὸν ἀέρα νὰ μιλεῖ.*

*Πῆς νᾶν' γεροὶ κι' οἱ τελευταῖοι καρποί.
Λόσε ζεστὲς δυὸ μέρες ν' ἀνατείλεις
ἀκόμα νὰ ὀριμάσουν καὶ νὰ στείλεις
τὴ στεγρὴ γλύκα στὸ τραχὺ κρασί.*

*Ὅποιος δὲν ἔχει σπίτι, πιά δὲ χιτίζει.
Κι' ἂν εἶναι μόνος, θᾶναι γιὰ καιρὸ,
θὰ ξαγρονπάει, ἐπιστολὲς σωρὸ
θὰ γράφει, στὶς λεωφόρους θὰ βαδίζει
ἀνήσυχος — στῶν φύλλων τὸ χορὸ.*

Μεταφραστὴς Α. Ρ.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ

Στὸν ἀκίνητο καθρέφτη
ποῦχε κλείσει τὴν γραμμὴ σου τὴ σπαθάτη,
νύχια πέφτει.

Δακρυοστάλαξεν ἡ κρήνη
τῆς καρδιᾶς πὸ τὴν ἀγάπη τὴν πανόραχαία
σὲ πεντάλφες κλείνει.

Ἔχεις τόσο βαριοκλάψει
τὸν χαμένο θησαυρὸ ποῦχες κρατήσει
σιτῆς ζωῆς τὴν ἄψη...

Κι εἶν' ἡ μέρα τυραννία
ὡς τὸ πέραςμα τοῦ χρόνου σημαδεύει
σὴ γωνία

τῶν ματιῶν. Καὶ νὰ διαβαίνει
τόσο ἀνάξιος ὁ καιρὸς ποῦχες ποθήσει
φῶς νὰ ραίνει...

Ἀπὸ μιὰ ζωὴ δεμένη
μὲ σφιχτόπλεχτους δεσμοὺς ἡ μνήμη τώρα
σοῦ ἀπομένει.

Τὴ ρευστὴ μορφή σου πίνει
τὸ γυαλὶ γιὰ μιὰ στιγμή κι' ὁ χρόνος φτάνει
καὶ τὴν σβύνει.

Κι' ὄλο ἡ νύχια σιγοπέφτει
καὶ θαμπώνει λυπημένο τὸ εἶδωλό σου
στὸν καθρέφτη.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΥ

DIEGO VALERI

ΓΙΑ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ*

Καὶ τώρα («ἰδοὺ ἡ Ρόδος») ἄς προσπαθήσουμε νὰ χαρακτηρίσουμε μὲ λίγα λόγια τὴν ποίηση τοῦ Paul Valery, ποῦ βέβαια εἶναι ἡ δεσπόζουσα μορφή — ἴσως ἀκόμα ἢ πιὸ ὀλοκληρωμένη — τῆς σημερινῆς φιλολογικῆς Γαλλίας.

Εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὄλα ἀναγκαῖο νὰ ξεχωρίσουμε τὴν ποίησή του ἀπ' τὴν ποιητικὴ του.

Ἡ ποιητικὴ καὶ γενικώτερα ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Valery, δὲν ἔχει ἀξίωση νὰ προσδιοριστῆ καὶ ν' ἀνακεφαλαιωθῆ συστηματικά: «δὲν μπορῶ νὰ δώσω — λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος — παρὰ μιὰν ἰδέα ποῦ ἔχω ἴσως συγκεχυμένη, πάνω στὶς θεωρίες τοῦ Καλοῦ». Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ σκανταλιζόμεστε ἀν τὴ μιὰ στιγμή τὸν βρίσκουμε νὰ προσδιορίζει τὴν ποίηση σὰν ἀποτέλεσμα τολμηρῶν «θηληματικῶν ἀναζητήσεων» ποῦ σχεδὸν κάθε σημασία στὸ ἄλογο στοιχεῖο τῆς ἔμπνευσης τὴν ἀρنيοῦνται, καὶ τὴν ἄλλη τὸν ἀκοῦμε νὰ μᾶς μιλά γιὰ κάποιον «νόμο ἐκ τῶν προτέρων» ποῦ ὁ ποιητὴς σχεδὸν χωρὶς συνείδηση θὰ τοῦ ὑποταχτεῖ, δίνοντας μονάχα τὴν πνοὴ καὶ τὸ μηχανισμό τῆς φωνῆς του. Οὔτε θὰ παραλείψουμε νὰ προσέξουμε τὴ σοφιστικὴ διάκριση ποῦ κλείνει στὸ βάθος τῆς ἡ «formule»: «nul hasard, mais une chance extraordinaire». . . Παρὰ τὶς ἀντιθέσεις, τὶς ἀμφιβολίες καὶ τὰ σοφίσματα ποῦ φανερὰ εὐχαριστοῦνε τὸ Valery, εἶναι καθαρὰ εὐδιάκριτη ἡ κλίση τοῦ ν' ἀντιλαμβάνεται τὴν ποίηση — μὲ τὸν ἴδιο τὸν τρόπο τοῦ Mallarmé — σὰν μιὰ μαγικὴ τεχνικὴ: «εἶναι ποιητὴς ἐκεῖνος στὸν ὅποιο ἡ δυσκολία συμφυῆς μὲ τὴν τέχνη τοῦ ὑποβάλλει ἰδέες, καὶ δὲν εἶναι ποιητὴς ἐκεῖνος στὸν ὅποιον τὶς ἀφαιρεῖ». Εἶναι ὁ λόγος κι ὁ στίχος ποῦ γεννοῦν τὴν ἰδέα, εἶναι ἡ μορφή ποῦ δημιουργεῖ τὸ περιεχόμενο: ἀντίληψη ποῦ γιὰ μᾶς δασκαλεμένους ἀπ' τὸν Croce νὰ δεχόμεστε μορφή κι οὐσία, λόγο κ' ἰδέα, σὰν κάτι τὸ ἀδιαίρετο, εἶναι μιὰ καθαρὴ καὶ φανερὴ πλάνη. Φαντάζεται ὁ Valery, ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ποιημάτων κάθε ἐποχῆς, ζημιώνεται ἀπὸ κάτι τὸ «πολὺ ἀνθρώπινο» καὶ οἰωνίζεται τὴν ἔλευση τοῦ Ἀναθρώπινου (Inumano), «ποῦ θὰ γεννηθεῖ ἀπ' τὴ σιλιπνότητα, τὴ σκληρότητα καὶ τὴν καθαρότητα μὲς σ' ἀνθρώπινα πράγματα. Τὸ ἀνθρώπινο τῆς ἐπιστήμης διαλυμένο σὲ μιὰ οὐσία μαζὺ μὲ τὸ ἀνθρώπινο τῆς τέχνης: εἶναι τὸ ὑποθετικὸ μυστικὸ τοῦ Leopardi, ποῦ αὐτὸς, ὁ Valery, ἀναζήτησε σ' ἕνα φημισμένο σοφὸ. Προσοδοκώντας νὰ φτάσει στὴν κατάκτηση τῆς «μεθόδου», ὁ σημερινὸς ποιητὴς ὅπως τὸν φαντάζεται καὶ τὸν ἐνσαρκώνει ὁ Valery, τελειοποιεῖ ἕνα λεπτὸ ἔργο ἀλχημιστῆ πάνω στὴν ἀμετάβλητη κ' εὐθραυστὴ ὕλη τῶν ἰδεῶν, γιὰ νὰ βγάλει ἀπὸ κεῖ μερικὰ θαύματα «ἐπωδῶν» — «charmes» — σταθερῶν καὶ καθαρῶν.

Θεωρία ποιητῆ, κι ἄς εἶναι διαποτισμένη ἀπ' τὸ Καρτεσιανὸ πνεῦμα καὶ συχνά συμφιλωμένη μὲ τρόπους ἀγαπητοὺς στοὺς Γάλλους μοραλιστές: «il faut... il ne faut pas» — θεωρία ποῦ δὲν τῆς λύει κι οὔτε βάζει ποτὲ τὸ πρόβλημα σὲ ὅρια σαφῆ, ἔχει ὅμως τὴ μεγάλη ἀρετὴ νὰ μᾶς κάνει νὰ νιώθουμε πιὸ σωστά καὶ μὲ πιὸ πολλὴ ἀγωνία τὴ μυστηριώδη φύση τῆς ποίησης, ποῦ τὸ ἀπόσταγμα τῆς κανένας αἰσθητικὸς δὲν θὰ μπορέσει νὰ συλλέξει ποτέ. Θεωρία, πού, συχνά, μεταμορφώνεται σὲ ἀληθινὴ καὶ μοναδικὴ ποιητικὴ δημιουργία, ἀπ' τὸ πάθος ποῦ τὴν περιβάλλει κι ἀπ' τὴ λάμψη ποῦ ἱρριδίζει μὲς τὸν λόγο.

Ποιὰ εἶναι ἡ ὕλη ἡ εὐθραυστὴ καὶ μεταβλητὴ ἀπ' τὴν ὁποία ὁ Valery ἀποσπᾷ τὶς «charmes» του; Ποιός, μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ποιητικὸς του κόσμος;

Ἡ ἰδέα ποῦ ὁ ἴδιος ἔχει γιὰ τὸ σύμπαν, εἶναι ἡ ἴδια ἐκεῖνη, ποῦ ὁ Ὅφρις

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ 3^ο τεῦχος.

του καταγγέλλει στον "Ήλιο:

Soleil,
Tu gardes les coeurs de connaître
que l'univers n'est qu'un défaut
dans la pureté de Non-être.

Τελειότες μοναδική, απόλυτη πραγματικότητας μοναδική — τὸ «μὴ εἶναι», τὸ «πάγιο μηδέν», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ δικός μας ὁ Leopardi. "Ὅτι ὑπάρχει εἶναι ἐλαττωματικό — καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε, πάλι μὲ τὸν τρόπο τοῦ Leopardi, en souffrance. Ὁ ἥλιος κρύβει μὲ τὸ φῶς του τὸ ψεγάδι, σκορπά τὴ λήθη στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καὶ τίς μεθ' αὐτῶν, ἐκεῖνοι δὲ νιώθουν πιά τὴν ἰλιγγιώδη ἔλξη καὶ τὴν «παντοδυναμία τοῦ Μηδενός»: ἀτελεῖς καὶ προσωρινοί, ἀρκοῦνται εὐχαριστημένοι σ' ἕναν κόσμον ἀτελῆ καὶ προσωρινό.

Εἶναι κοινοτοπία νὰ ποῦμε, πὼς μιὰ ἀντίληψη τόσο διορατικὴ καὶ τόσο ἀνίληξη, δὲν θὰ μπορούσε νὰ δώσει ποίηση καὶ οὔτε ἀκόμα νὰ ἐπιτρέψει τὴ ζωὴ πάνω στὴ Γῆ, ἂν δὲν ἀντισταθμίζονταν ἀπ' τὸ ζωϊκό ἔνστικτο, ἀναφαίρετο, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ξεγυμνωμένο καὶ ἀγοραῖο. Στὸ Leopardi, ἐκεῖνο πού νικά τὴν παντοδυναμία τοῦ Μηδενός, εἶναι ἡ δύναμη τοῦ "Ἐρωτα, περασμένη μὲς ἀπ' τὸ καθαρτήριο τοῦ λογικοῦ (souffrance, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ défaut, εἶναι ἀλήθεια ἕνας λόγος φιλανθρωπίας): στὸ Valery πιστεύω πὼς εἶναι μιὰ αἴσθησις καὶ ἕνα αἶσθημα τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς, καὶ εἰδικότερα τῆς γυναικῆς καὶ τῆς θάλασσας, ἐκτὸς ἀπ' τὴν πίστη στὸ περίτεχνο, στὴ γαλήνια γνώση τῆς τεχνικῆς ἀπ' τὸν «homme faber», πού ἐπιδιώκει περήφανα νὰ δημιουργήσει κάποια δική του ἐντέλεια βγαλμένη μὲς ἀπ' τὴν ἀτελῆ φύση. Ν' ἀντιζήσει τὰ ὄραια καὶ μάταια πράγματα, ν' ἀκολουθεῖ τίς μυστηριώδεις κινήσεις καὶ τοὺς ἐλιγμοὺς τῶν ἰδεῶν μὲς στὸ σπῆλαιο τῆς ψυχῆς, νὰ σταματᾷ κάποια στιγμή τοῦ αἰῶνα ἐφήμερου καὶ μεταβλητοῦ σὲ μιὰ μορφὴ λεκτικὴ σταθερῆ: νὰ ἡ ζωὴ γιὰ τὸ Valery. Ὁ ἴδιος μπόρεσε νὰ διασαφηνίσει καλύτερα ὅτι εἶπα πῶς πάνω, μὲ τὴν ποίηση, ἔτσι, ὡς τεχνικὴ, καθὼς ὁ ἴδιος τὴν ἐννοεῖ.

Τώρα δὲν ἔχει κανεὶς ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ λόγια γιὰ ν' ἀξιολογήσει τὴν τέχνη τοῦ ποιητῆ — πού δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι, εἶναι εὐνόητο, μιὰ τέχνη ὡς καὶ ἄμεσα ρεαλιστικὴ. Ὁ Valery, ἀντίθετα πρὸς τὸ Dante, μεταχειρίζεται τὰ σταθερὰ πράγματα ὡς σκιές, γιὰ τὴν ἀσάφεια τῶν ἀπορροαίων τ' ἀγνοεῖ, καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ πιστέψει σὲ κείνα καθὼς πιστεῦε ὁ ποιητὴς τῆς Commedia — ὁ ποιητὴς πού γιὰ κείνον ὅλος ὁ κόσμος, καὶ αὐτὸς ἀκόμα τῶν νεκρῶν, εἶταν πραγματικότης, καὶ δλάκαιρη ἢ πραγματικότης Θεός. "Ἐτσι τὸ σύμπαν καθρεφτισμένο μὲς στὴν ποίηση τοῦ Valery, ἔχει συχνὰ τὴν ἀσώματη προφάνεια τοῦ ὄνειρου: εἶν' ἕνα ὄνειρο: ἀλλὰ πειθαρχημένο ἀπὸ μιὰν ἀγρυπνὴ εὐφυῖα, ἱστορισμένο πάνω σ' ἕνα ἀπλωμένο λογικὸ ὑφάδι. Κάποιες εἰκόνες πολὺπλοκες καὶ πολυσύνθετες, πού δημιούργησαν τὸ θρόλο τῆς σκοτεινότητος τοῦ «Cimetière marin», ὅπου, ἀντίθετα, τὰ πάντα εἶναι ἀρκετὰ καθαρὰ καὶ σαφῆ, ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους σὲ συμπλέγματα, καὶ μάλιστα ἀπανωτά, πολλῶν πραγμάτων ἰδωμένων ταυτοχρόνα, ἔτσι πού τὸ ἕνα ν' ἀφήνει νὰ διαφαίνεται μέσα θ' αὐτὸ τὸ ἄλλο, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται μὲ τὰ ὄνειρα. Κάποιες ἐλλειπτικότερες τῆς σκέψης καὶ τῆς μορφῆς, εἶναι καθὼς ἐκεῖνα τ' ἀπρόοπτα ρήγματα μὲς στὶς γιρλάντες ἑνὸς ὄνειρου, πού μετὰ τὸ μαντεύουμε πὼς εἶναι μυστικὰ προωρισμένες ἀπ' τοὺς ἴδιους ἑμᾶς, νὰ ἐτοιμάσουν στὸ τέλος μιὰν ἔκπληξη, (ἄλλωστε, ἡ προπαρασκευὴ τοῦ καλλιτέχνη εἶναι πάντα συνειδητὴ καὶ θεληματικὴ). Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Valery πού τὸ «πε — καὶ τὸ «πε θαυμασία: «ἐκεῖνος πού θέλει νὰ γράψει τ' ὄνειρό του — se doit d'être infiniment éveillé».

Infiniment éveillé: Πάνω σὲ τοῦτες καὶ ἄλλες παρόμοιες θεωρητικὲς διαθεβαιώσεις, δὲν εἶναι δύσκολο σ' ἕνα κριτικὸ μὲ καλὴ θέληση, νὰ οικοδομήσει μιὰ ἔννοια τοῦ Valery ὡς ποιητῆ κλασσικοῦ: πρὸ πάντων κλασσικοῦ ὄχι κλασσικιστῆ. "Ἐμεῖς ὅμως οἱ Ἴταλοι ἔχουμε πάνω στὸν κλασσικισμό ἰδέες πολὺ σαφεῖς καὶ παραδείγματα, ἐπίσης κοντινὰ, πολὺ λαμπρὰ (ἐννοοῦμε τὸ Leopardi) γιὰ νὰ μπορέσουμε ν' ἀντικαταστήσουμε μ' ἕνα ἐρεθισμένο ἐγκεφαλισμὸ παρακμῆς τὸν γαλήνια κυριαρχικὸ στοχασμὸ τῶν αὐθεντικῶν κλασσικῶν, μὲ μιὰ θεληματικὴ λογικὴ τὸ «lucidus ordo» (τὴ «λαμπρὴ τάξη») τῆς φαντασίας τους τῆς ἐλεύθερα δημιουργικῆς, μὲ μιὰ τάση τεχνικῆς κατεργασίας περιπαθῆ, τὴν τελειότητα πού ἐκεῖνοι πραγματοποίησαν ὡς δῶρο τῶν Θεῶν. Πῶς θὰ μπορέσουμε ἑμεῖς, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, νὰ φανταστοῦμε ἕνα κλασσικὸ πού δὲν ξέρει καὶ δὲν θέλει — νὰ κιάλας ὁ Valery, πού τὸ παραγγέλλει, — νὰ

ἐγκαταλείπεται σὲ «formes familières», ὅταν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο μὲς στὴ θαυμαστὴ συγχώνευση τοῦ καθημερινοῦ καὶ τοῦ ὑπέροχου βλέπουμε νὰ συνίσταται ὁ κλασσικισμὸς ὅλων τῶν μεγαλύτερων ποιητῶν μας, ἀπ' τὸ Βιργίλιο ὡς στὸν Corneille;

Στὸ Valery ἑμεῖς δὲν βλέπουμε, τέλος, παρὰ ἕνα προϊόν ἀποκλειστικὰ γαλλικὸ καὶ ἀκριβῶς τοῦ 10ου καὶ 20ου αἰῶνα: ἕνα παρνασιακὸ double μ' ἕνα μαλαρμικό: πῶς πλούσιο σὲ σκέψη, καὶ ἀκόμα σ' αἰσθαντικότητα, ἀπ' ὅλους μαζί τοὺς ἄλλους παρνασιακοὺς, καὶ πῶς σπάταλο σὲ πολυτελεῖς λεπτότητες καὶ δεξιότητες πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ Mallarmé δὲν τίς εἶχε: ἕνα ποιητὴ μὲ τὴν δυνατότητα κάποιας πνοῆς πλατείας καὶ βαθείας, πού τὸν ἀνυψώνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ πάνω ἀπ' ὅλες τίς προθέσεις καὶ τοὺς τύπους τῆς σχολῆς ὡς τῆς μεγάλης πιά ποίησης τὸ μεγαλεῖο.

Φτάνει νὰ διαβάσουμε τέσσερις στροφές τοῦ «Cimetière marin»:

"Ὅσιος, κλειστός, ἀπὸ ἕνα πῦρ γεμάτος δίχως ὕλη, *
ἀπόσπασμα χωμάτινο στὸ φῶς προσκομιμένο,
ἀρέσκομαι στὸν τόπο αὐτόν, ὅπου πυρσοὶ δεσπόζουν,
μίγμα ἀπὸ δέντρα σκυθρωπά καὶ ἀπὸ χρυσὸ καὶ λίθο,
ὅπου εἶναι τόσο μάρμαρο σὲ τόσες σκιές καὶ τρέμει.
"Ἐδῶ ἐπάνω στοὺς τάφους μου πιστὸς ὑπνώττει ὁ πόντος.

Σκύλλα λαμπρὴ, ἀπομάκρυνε τὸν κάθε εἰδωλόλατρη!
"Ὅταν μ' ἕνα χαμόγελο ποιμενικό, μονήρης,
βόσκω γιὰ διάστημα μακρὸ πρόβατα μυστηριώδη,
τὸ πῶνιμο τὸ κατάλευκο τῶν ἡρεμῶν μου τάφων,
τίς φρόνιμες περιστερές διῶξε ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόπο,
τὰ μάταια ὄνειροπολήματα, τοὺς περιέργους ἀγγέλους.

"Ὡς ἔχω φθάσει πλέον ἐδῶ, τὸ μέλλον εἶναι ἀργία.
Τὸ ἔντομο κατακάθαρο τὴν ζηρασία ἀποξέει
ὅλα ἔχουν φλογισθεῖ, ἠττηθεῖ καὶ ἀναληφθεῖ στὸν ἀέρα
δὲν ξεύρω ὅποτε καὶ ἐγὼ σὲ ποῖα ἀδυσώπητην οὐσία...
"Ἐξαλλῆ ἀπὸ ἀπουσίαν ἢ ζωὴ, εὐρύχωρη παραμένει
καὶ εἶναι ἡ πικρία γλυκύτερη καὶ φωτεινὸ τὸ πνεῦμα.

Εἶναι καλὰ οἱ κρυπτοὶ νεκροὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ χῶμα,
πού τὸ μυστήριο των ρουφᾶ καὶ τοὺς ἀναθερμαίνει
ἢ Μεσημβρία ἐκεῖ ψηλά, ἢ ἀσάλευτη Μεσημβρία
ἐνδόμυχα στοχάζεται καὶ αὐτοσυνεννοεῖται...
Συμπληρωμένη κεφαλή καὶ διάδημα ὑπερτέλειο,
μόνον ἐγὼ εἶμαι ἢ μυστικὴ παράλλαξις ἐντὸς σου.

"Ἐ, λοιπόν, αὐτὴ μοῦ φαίνεται ἀναντίρρητα ποίηση μεγάλη. Καὶ τονίζω τὸ μεγάλη, γιὰ τὴν περισσώτερον ἀπὸ ἕνας ἀξιοὶ κριτικοί, δικοὶ μας, — Negi, Flota, — ἀντιδρώντας στὶς φανατικὲς ἀγάπες κάποιων εὐκολόπιστων ἀφελῶν, πού ἐκστατικοὶ παραληροῦν ἐμπρὸς στὸ κάθε τι πού δὲν τὸ νοοῦνε, πασκιζοῦν νὰ ἰδοῦν στὴ μορφὴ τοῦ Valery ἕνα ποιητὴ «minore», ἱκανὸ μονάχα γιὰ κανένα εὐτυχημένο εὐρύχωρο κατὸ ἀπ' τὸ ντύμα τοῦ εἰδυλλίου. Σὲ μένα φαίνεται ποίηση μεγάλη, παρὰ τὴν ἔξυπνη, πολὺ ἔξυπνη, μεταμόρφωση τῶν τάφων σὲ κοπάδια, τοῦ ποιητῆ σὲ βοσκὸ καὶ τῆς θάλασσας σὲ λαμπρὴ Σκύλλα, ἢ ἀναπαράσταση τοῦ Μεσημεριοῦ, ὕψηλοῦ, σταθεροῦ, πάνω ἀπ' τὸ νεκροταφεῖο, πάνω ἀπ' τὸ θάνατο, πάνω ἀπ' τὸ ἀπέραντο τίποτα.

"Ἡ Μεσημβρία ἐκεῖ ὕψηλά, ἢ ἀσάλευτη Μεσημβρία
ἐνδόμυχα στοχάζεται καὶ αὐτοσυνεννοεῖται"

πού εἶναι μιὰ ὄχι ἀνάξια μετατόπιση σὲ γήινα ὄρια τῆς παραδεισιακῆς δαντικῆς ἐπικλήσης:

* Ἀπὸ τὴν μετάφραση τοῦ κ. Ἀναστασίου Γιανναρά: «Τὸ Παραθαλάσσιον Νεκροταφεῖον».

O luce eterna che sola intesidi,
Sola t'intendi e date intelletta
Ed intendente te ami e arridi.

Είναι όμως πιο αξιοθαύμαστο για την πληρότητα της αλήθειας και της ζωής, αυτό το μικρό, άγνο έντομο που υποδηλώνει την παρουσία του με τη φωνή του που τριζοβολά μες στον ακίνητο και ξερό αέρα:

Το έντομο κατακάθαρο τη ξηρασία αποξέει

που φαίνεται να βγήκε, πιο καθαρό, απ' τις απαστράπτουσες μεσημβρινές σελίδες της «Alcione» του Gabriele d'Annunzio. Σ' ε ύ ρ ή μ α τ α όπως αυτό, έστω σποραδικά, επεισοδιακά και στιγμιαία, μου φαίνεται πως δεν μπορεί να φτάσει εκείνος που λέγεται γενικά — αλλά καλά — αλλά δεν ξέρουμε τί θέλει έτούτο να πει, — ένας ποιητής «minore».

(Ακολουθεί το τέλος)

Μεταφραστής: Π. Ρ.

JEAN MOREAS

ΟΙ ΣΤΡΟΦΕΣ — Δ' ΒΙΒΛΙΟ

I

Λαλεί εκεί κάτω ο πετεινός, όλογυρά μου άσπρίζει
μιά μέρα ήρεμη, άπαλή,
στής πόλης μιά στερνή φωτιά τις πύλες λαμπυρίζει,
στο φόρο πλάι σ' ένα σκαλί.

Ω δεύτερό μου λίκνο έσύ, Παρίσι, κοιμισμένο
βρίσκεσαι άκόμη ένώ άγρυπνώ,
και τής μεγάλης μου καρδιάς βαθύ και χωρισμένο
άκούω τον ήχηρό παλμό.

Τι να ζητάει αυτή ή καρδιά; Μ' όλη πούχει σκορπίσει
τή στάχτη ό χρόνος, τά κακά πούχει άίστανθει,
πιστεύει πως σά νέο κλαδί θά ξαναπρασινίσει,
με φύλλωμα καινούριο θά ντυθεί;

III

Ω Ύμηττέ, ιερό βουνό, θεότητα που μοιάζει
πιο ζωντανή κι' απ' άνθρωπου λαλιά,
κι' από το νότιο άνεμο με φρίκη που άνταριάζει
τά δάση ως μέσα τά βαθεία,

Με την ευγένεια τής γραμμής μου μίλαες που κυρτώνει
τις θείες σου κορυφές,
και για ν' άκούω τον ουρανό που πανωθέ σου άπλώνει,
άξιος ήμουν τότε όπως ποτές.

Ω ήρωα, στά πλάγια σου το δειλι τυπωμένα
έχει μιά άνατολή όλο φώς,
γιατί ή ψυχή του ρουμπινιού του γελαστού σε σένα
στραγγίζει, έτσι όπως στίβεται καρπός.

Κι' όμως ή δολερή χαρά δεν είναι που με δένει
μαζί σου, για ένα χρώμα άγαπητό,
άλλά ή βρόχινη σκιά επάνω σου άπλωμένη,
με πόνο που σε ντύνει σκιερό.

Έτσι γι' αυτήνε τή σκιά του φυσικού μου ή κλίση
σουχει βαθεία άνταποκριθεί,
γι' αυτήνε που του Απόλλωνα το πνεύμα έχει σκοτίσει,
τόσο υποκριτικό πούχει σταθεί.

Μεταφραστής: Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μου φαίνεται πως έχουμε στο αίμα μας και τη σάρκα μας πιο πολύ τον Όδυσσέα, τον Δόν Κιχώτο, τους αδελφούς Καραμαζώφ παρά το Φάουστ. Οί πρώτοι είναι ό άνθρωπος που δεν έχει παραδοθεί στη σοφία του, είναι όλόκληρος ό άνθρωπος, ένω ό Φάουστ είναι ό σοφός άνθρωπος. Ό Δόν Κιχώτος ήταν ένας νικημένος μπροστά στο άπειρο, ό πιο δυστυχισμένος άνθρωπος που έμεινε έξω απ' τον Παράδεισο γιατί έκανε όνειρα, γιατί είχε μέσα του το άπειρο.

Το άπειρο έχει μιά ψυχή που δεν πεθαίνει. Όμως όταν κάνεις όνειρα σε διώχνουν απ' τον Παράδεισο. Ήταν ένας άγγελος με χάρτινο θώρακα που άγαπούσε τους ανθρώπους πιο πολύ απ' τον έαυτό του κι' όλοι γελοούσαν μαζί του... Είχε μέσα του το κενό του κόσμου και στην ψυχή του ένα γαλάζιο ουρανό. Έβλεπε μέσα απ' τ' όνειρο τον κόσμο κι' ό κόσμος έπαρνε τη μορφή του όνειρου του. Κι' ό ίδιος πέρασε άνάμεσα απ' τον κόσμο σαν όνειρο.

«Ό Ντοστογιέβσκι, όπως γράφει ό Μπερντιάεφ, μάς οδηγεί στα σκοτεινά ψυχικά βάθη που χάνουν στο έσωτερικό του ανθρώπου, άνάμεσα στα πιο πυκνά σκοτάδια. Μέσα σ' αυτά τά σκοτάδια ένα φώς πρέπει να λάμπει. Θέλει να το κάνει ν' άναπηδήσει. Έτσι πέρνει τον άνθρωπο τελείως άπολυτρωμένο, άπαλλαγμένο απ' τους νόμους, έχοντας δραπετεύσει απ' την κοσμική τάξη κι' ακολουθώντας το πεπρωμένο του μέσα σ' αυτή την έλευθερία άποκαλύπτει που θά τον οδηγήσει άκαταμάχητα αυτό το πεπρωμένο. Να τί ενδιαφέρει πιοτερο απ' όλα το Ντοστογιέβσκι: Το ανθρώπινο πεπρωμένο το όποιον κατέχοντας την έλευθερία ξεστράτίζει μοιραία στην αυθαιρεσία. Μονάχα τότε έκδηλώνεται το βάθος τής ανθρωπίνης φύσης.

Το μυστικό του βάθους αυτού δεν μπορεί ν' άποκαλυφθεί κατά τη διάρκεια μιάς όμαλης ύπαρξης σπριγμένης καλά πάνω σε σταθερό έδαφος. Όχι, το μυστικό αυτό άποκαλύπτεται τη στιγμή μονάχα όπου ό άνθρωπος όρθώνεται ένάντια στην αντικειμενικά άποκαταστημένη τάξη του Σύμπαντος, άποσπάται απ' τη φύση, απ' τις οργανικές της ρίζες και έκδηλώνει την αυθαιρεσία του που το πεπρωμένο του ενδιαφέρει το Ντοστογιέβσκι. Ό άποστάτης τής φύσης, τής οργανωμένης ζωής, πέφτει τότε, κατά το Ντοστογιέβσκι στο καθαρήριο και στη κόλαση τής πόλης και κει διατρέχοντας το δρόμο του πόνου του, εξαγνίζει το άμάρτημά του»¹.

Ό Φάουστ δεν έχει σάρκα και αίμα, δεν είναι «έκ του κόσμου τούτου», είναι σύμβολο, δεν είναι ζωή, είναι πνεύμα.

***

Είναι μιά αλήθεια, που μπορεί να μην άρέσει σε μερικούς, αυτή ή φράση του Καζαντζάκη: «Σίγουρα είναι άτομική έξομολόγηση ή «Όδύσεια» καθώς και κάθε δημιουργία». Ό κάθε δημιουργός δημιουργεί τον κόσμο μέσα στον κόσμο του. Η έξομολόγηση άφου βγαίνει απ' τον άνθρωπο, είναι ανθρωπινή. Κάθε άληθινό έργο είναι ανθρωπινό. Υπάρχει μέσα στο δημιουργό ό ένας άνθρωπος, οί πολλοί άνθρωποι, που είναι ό άνθρωπος. Και τά πλάσματά του μπορεί να είναι ή σάρκα και το αίμα του, οί ιδέες του, τά όνειρά του, τά όράματά του, οί άγωνίες του, ή τραγωδία του και ή κωμωδία του. Μά πάντα είναι άνθρωπος. Ό έαυτός του και ό κόσμος αυτός που υπάρχει, αυτός που θάθελε να υπάρχει, το παρελθόν, το τώρα, το αύριο, είναι το έργο του. Και στην πιο όμαδική έκφραση υπάρχει το άτομο, και στην πιο άτομική έκφραση υπάρχει το σύνολο. Πάντα ή άληθινή τέχνη ήταν ποίηση.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

1 Ν. Μπερντιάεφ: «Το πνεύμα του Ντοστογιέβσκι». Μεταφρ. Χ. Μαρκέτης, έκδ. «ό Κεραμείος».

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Μέσα στη θύελλα των σημερινών γεγονότων ο σκεπτόμενος άνθρωπος ένα καταφύγιο έχει: το πνεύμα του. Μέσα στο μικρό κουτάκι όπου συντελείται ή λειτουργεί του, συμβαίνουν, αλήθεια, θαυμαστά πράγματα. Η κινηματογραφική έναλλαγή εντυπώσεων του σύγχρονου βίου, τα συγκλονιστικά συναισθήματα που ακολουθούν, τα μεγάλα ερωτηματικά που όρθώνονται, δίνουν το υλικό μιας πείρας μοναδικής. Κι' η γονιμότητα της πείρας αυτής σε πνευματικό άποθησαύρισμα είναι, μπορεί να πει κανείς, όργιωδης. Το ανθρώπινο πνεύμα σήμερα κλείνει μέσα του τον ρυθμό της ανάσας των αιώνων και προσπαθεί να χαράξει τους νέους δρόμους της πορείας του που θ' αλλάξουν σε μια νέα ιστορική περίοδο την όψη του κόσμου.

Μια αναζητητική τάση πλανιέται στα μυαλά των ανθρώπων που μέσα στη δίνη των καιρών προβληματίζονται για το κάθε τι. Το μάτι στέκει μ' έναγώνια προσοχή μπρός στον άπεραντο ορίζοντα του μέλλοντος με την ελπίδα να φανεί το πλοίο που θα φέρει τον άνθρωπο στο νησί μιας νέας πίστης. Κι' ως τότε το μόνο που πιστεύει είναι πως κάπου υπάρχει το νησί αυτό. "Ηδη ζει μές στα πιά του γλυκά όνειρα της ανθρωπότητας.

Η γονιμότητα αυτή της σύγχρονης σκέψης ενεργεί όπως η αναπαραγωγή στη φύση που γίνεται με τη διχοτόμηση του κυττάρου. "Ετσι κι' εδώ η μοιραία διαλεχτικότητα της ανθρώπινης σκέψης την αναγκάζει να χωρίζεται σε δυο άφανείς συνομιλητές. "Εκφράζει ο ένας στον άλλο τα μύχια της ψυχής του, τις ανησυχίες του, τις μεγάλες λαχτάρες της φωτισμένης συνείδησής του. "Ετσι ανακτά την αυτοπεποίθησή του, που προσπαθούν να κλονίσουν οι μικρότητες του καθημερινού βίου, πιστεύει σε κάποιες δυνατότητες που δεν τις διδάσκειται μά τις ανακαλύπτει μονάχη της ή διαλεχτική αναζήτηση της συνείδησης.

Μές στην μοναχική αυτή συνομιλία ο σύγχρονος στοχαστής έχει ταυτόχρονα την συνείδηση του έγώ και του κόσμου. "Αν μείνει στο πρώτο μονάχα, φτάνει σ' άγονο εγωκεντρισμό. "Αν κλείσει και τα δυο στην αδιάσπαστη αλληλουχία τους, ύψώνεται άπ' τη μεμονωμένη ύπόστασή του άτομου του στην συνθετική ύπόστασή του "Ανθρώπου. Μια αίσιοδοξία τότε πνέει, που είναι άξια να παραμερίσει όλες τις έναντιότητες της ζωής. Λεύτερος από μικρόψυχες διαθέσεις είναι παραδομένος στ' όμορφο ταξίδι της τελείωσης. Και τελείωση στην περίπτωση αυτή είναι ή πληρότητα, ή βίωση δηλαδή των βασιικών κι' έναγώνιων αίτημάτων της εποχής.

Γ. Ν. Π.

ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Συζητούμε συχνά για τα προβλήματα της τέχνης, για τα ρεύματα που δημιουργήθηκαν στην εποχή μας, για τις μελλοντικές προοπτικές που ξανοίγονται άπ' αυτά, χωρίς να τονίζουμε, όσο θάπρεπε για την καλή κατανόηση, τα κριτήριά μας. Συνήθως τα παραλείπουμε σαν αυτονόητα, άλλοτε από επίφύλαξη — έτσι γινόμαστε πιο άπιαστοι — και άλλοτε γιατί θαρρούμε πως το ακαθόριστο είναι και πιο εύρύ. Στην τελευταία αυτή έκδοχή μπορεί ακόμα να παρατηρήσει κανείς, πως το ακαθόριστο μένει πάντα ένα πράγμα αθέβαιο που ελάχιστα μās προσφέρει στη γνώση κι' αίσθηση, ενώ κι' ο λαθεμένος καθορισμός μās δίνει πάντα μια γνωστική ωφέλεια, έστω και μ' άρνητικό τρόπο.

Την ευκαιρία να γράφουμε για το ζήτημα αυτό μās την έδωσαν οι δυο άπαντήσεις που δόθηκαν ως τώρα σε μια έρευνα φιλολογικού περιοδικού για την σύγχρονη ποίηση. Η πρώτη παρόλο το ενδιαφέρον που είχε, στάθηκε τελικά σαν κήρυγμα, γεμάτη πίστη και φανατισμό για τις άποψεις της, που της έδιναν κι' ένα τόνο ύπεροπτικό. Χωρίς να άδικούμε τον άρθρογράφο της πρώτης άπάντησης, που άλλωστε δικαιώνεται για την έξαψη του άπ' τις σκληρές προσπάθειες που έκανε ως τώρα για την επικράτηση των άποψεων αυτών στον τόπο μας, βρίσκουμε τη δεύτερη άπάντηση άρτιότερη σαν μελέτη, γιατί άκριβώς καθορίζει τα κριτήρια της. Στην πρώτη διαφαίνονται που και πού, ενώ στη

δεύτερη καθοδηγούν με συνθετική δύναμη την κριτική σκέψη του μελετητή. Η τέχνη είναι ένα φαινόμενο κοινωνικής σημασίας γιατί όπως τονίστηκε έπανειλημένα ή δημιουργία της περικλείει το ένστικτο της ανακοίνωσης και έπομένως τα κριτήρια της αξιολόγησης του έργου είναι οι άναγκαίοι κριτικοί που δένουν το έργο με την συνείδηση του πλατείου κοινού. Και ειδικά σε μια κριτική μελέτη στέκουν το κλειδί της κρυπτογραφίας που δίνει στον άναγνώστη την ευκαιρία να στοχαστεί και να έλέξει κι' αυτός με τη σειρά του τις σκέψεις του μελετητή. Γιατί κριτήρια σε μια δεδομένη στιγμή είναι οι ίδιες οι άνησυχίες και οι πόθοι μιας εποχής που ζητούν άπό τα έργα την έκφρασή τους.

ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ

"Ενα κριτικό βιβλίο, που κυκλοφόρησε πρόσφατα κλείνει μέσα στον έπίλογο και την άκολουθη φράση: «Σήμερα λοιπόν, βρίσκουμε μ' ένα βιβλίο περισσότερο και με λιγότερους, πολύ λιγότερους φίλους».

Η πικρή αυτή πιστοποίηση έπαλήθευσε, πριν ακόμα στεγνώσει το μελάνι του βιβλίου, άπό δυο άμέσως ενδιαφερόμενους (τόσους είδαμε, μπορεί όμως να είναι και περισσότεροι) με δυο επιθέσεις: μια άμεση και μια έμμεση. Και, βέβαια, για έναν που έζησε και για ένα μόνο χρόνο τη λογοτεχνική ζωή του τόπου, δε χρειάζεται δευδερκεια για να προμαντέψει την κριτική που θα κάνει κάθε ενδιαφερόμενος στο βιβλίο. "Εκείνο που μās κάνει εντύπωση είναι ή πίκρα και, σχεδόν, ή μεταμέλεια που κρύβεται μέσα σ' αυτή τη φράση, σά να έσφαλε, που καταπίεστηκε μ' αυτό το άχάριστο θέμα. Κι' άναμφισβήτητα έσφαλε. Γιατί, μετά τις γενικές εντυπώσεις του για τη σύγχρονη λογοτεχνία, γελάστηκε κι' έξέτασε ένα ένα τα έργα όρισμένων λέγοντας καθαρά την όμοια γνώμη του μ' άδιαφορία για το αποτέλεσμα.

"Αλλά στον τόπο μας, που υπάρχει ή συνήθεια να συμπληρώνεται ή ήσυχη δουλιά του γραφείου άπ' το ξεσπάθωμα του στίβου και τον καυγά της αγοράς, το λειτουργήμα του κριτικού χρειάζεται και άφθονο ήρωισμό για να άσκηθεί εδουειδίχτα. "Αλλοίως είναι προτιμότερος ο τρόπος που άκολούθησε άλλος λογοτέχνης — άπ' τους καλύτερους σημερινούς: Επε με δυο όρθρα του σ' όλους μαζί τον καμμό του και την άπογοήτεψή του για τα σημερινά πιο χαρακτηριστικά φαινόμενα, που έμμεσα άποδοκιμάζει, κι' έτσι ούτε την εδουειδησία του προδίνει ούτε κανένα δυσάρεστο! Γιατί πολλοί άνθρωποι αγαπάνε τόσο πολύ την άταπατή, ώστε δε θα πιστέψουν, πως είναι κι' αυτοί το χαρακτηριστικό παράδειγμα των κανόνων.

Είμαστε βέβαιοι, πως μέσα στο δυσάρεστο αυτό φαινόμενο δεν είναι κι' οι νέοι, που πιστεύουν στον έαυτό τους και στην άποστολή της τέχνης τους. "Εκείνοι εργάζονται ήσυχά στη σκιά του έργου τους και τ' άφίνουν μόνο του να μιλήσει και ν' άκουστεί — όσο θ' άκουστεί.

ΜΙΑ ΥΠΕΝΘΥΜΙΣΗ

Βρισκόμαστε στην άνάγκη να διευκρινίσουμε και πάλι πως ή «Τέχνη και Ζωή» με τη νέα της συντακτική συγκρότηση, που άναγγείλαμε στο προηγούμενο φύλλο, πήρε μια στάση στα γράμματα του τόπου μας άσχετη με κείνη που καθορίσανε οι έκδότες των δυο πρώτων φύλλων.

Ειδικά με το δεσμός, που δημιούργησε το περιοδικό στους δυο πρώτους μήνες της έκδοσής του προς όρισμένους λογοτεχνικούς κύκλους, έτσι που άπέκλειε την ευρύτερη άπήχησή του, έχει την πρόθεση αντίθετα προς την προηγούμενη στάση του, να μείνει άμέτοχο άπό προτιμήσεις προσώπων και να στραφεί περισσότερο στη συμβολή του καθενός για τη πνευματική προκοπή του τόπου μας και τις διακρίσεις που δημιουργεί ένας τέτοιος έλεγχος.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στην αίθουσα τελετών της "Ακαδημίας "Αθηνών έγινε την περασμένη Κυριακή 5 του Μάρτη ή τελετή της άπονουμής του βραβείου Παλαμά στην καλύτερη ποιητική συλλογή της τελευταίας τριετίας.

"Επειτα άπό μίαν έκτεταμένη κι' αναλυτική εισήγηση του κ. "Αγγελου Σικελιανού, το έπαθλο δόθηκε στον ποιητή κ. Γ. Δελή για τη συλλογή του «"Αλλοτινά κι' άπόκοσμα».

ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ¹

Δημοσιεύουμε εδώ μερικές απ' τις κυριώτερες ειδήσεις απ' τη πνευματική κίνηση στη Γαλλία το Γενάρη του 1944¹:

* Η Έταιρεία Λογοτεχνῶν στο Παρίσι καθιέρωσε 4 βραβεῖα: "Ένα για μυθιστόρημα και τρία για ποίηση, που θα δοθούν στους τέσσερις καλύτερους φυλακισμένους συγγραφείς.

* Τὸν Ἀπρίλη θ' ἀπονεμηθεῖ τὸ μεγάλο βραβεῖο Balzac... «προωρισμένο για ν' ἀνταμοίψει συγγραφείς ἔργων φαντασίας κι' ἀσχολούμενων με τὴ μελέτη τῶν ἡθῶν τῆς σύγχρονης κοινωνίας ἢ τοῦλάχιστον μιᾶς περιόδου ἀπ' τὸ 1870 ἕως τὸ 1943».

* Δυὸ μεγάλοι τόμοι ἀναμνηστικοὶ τοῦ Marcel Proust φάνηκαν τελευταῖα στὶς «ἐκδόσεις τῆς Γαλλίας». Ὁ ἕνας περιέχει κείμενα τῶν Paul Valery, Edmond Jaloux, Léon-Paul Fargue κ.λ.π. κι' ὁ δεύτερος ἀνέκδοτος σελίδες τοῦ Marcel Proust.

* Στὴν αἴθουσα Pleyel-Chopin δόθηκε στὶς 5 τοῦ Γενάρη ἕνα ποιητικὸ récital ἀποκλειστικά με ἔργα Paul Valery καὶ Paul Fort.

* Ἡ μηνιαία λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση «Influences» κυκλοφόρησε ἕνα εἰδικὸ τεύχος με τὸν τίτλο «Τὰ προβλήματα τοῦ μυθιστορήματος».

* Ὁ ἐλβετὸς μυθιστοριογράφος C. F. Ramuz κυκλοφόρησε τελευταῖα μιὰ Γαλλικὴ ποιητικὴ Ἀνθολογία σὲ δυὸ μεγάλους τόμους.

* Πολὺς λόγος γίνεται γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Siegfried «Γενικὴ ἄποψη τῆς Μεσογείου». Σ' ἕνα σημεῖο διαβάζουμε τὴν παρακάτω φράση: «Παρατηρώντας τὸν Πειραιᾶ ἀπ' τὸ ὕψος τοῦ ἀεροπλάνου, νοιώθει κανεὶς ἴσαμε ποῖο σημεῖο ἢ Μασσαλία ἔμεινε πόλη ἑλληνικὴ».

* Ὁ Rainer Maria Rilke βρίσκεται τώρα στὴν ἡμερησία διάταξη. Παρατήρησαν πὼς κάθε συντάκτης παίρνει ἕνα ἄρθρο γιὰ τὸν Rilke κάθε ὀχτῶ μέρες.

* Στὴ Σορβὸνη ἔγινε στὶς 8 τοῦ Δεκέμβρη μιὰ μεγάλη ἐπιμνημόσυνη τελετὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, με πρωτοβουλία τῆς Ἑταιρείας γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὴ Γαλλία καὶ τοῦ Νεοελληνικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ διεξοδικὴ ὁμιλία γιὰ τὸν ποιητὴ ἀπ' τὴν Δίδα Λάσκαρη, καθηγήτρια τῆς Νέας Ἑλληνικῆς στὴ Σορβὸνη καὶ στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν, ἀπαγγέλληκαν κομμάτια ἀπ' τὸ «Δωδεκάλογο» ἀπ' τὶς Δίδες Μαρία Μαλακιδρινοῦ καὶ Suzanne Demars.

* Ἀγγέλλουν τὴν ἴδρυση ἑνὸς νέου θεάτρου με τὴν προσωνομία «Théâtre idéaliste» καὶ με σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς θεάτρου πνευματικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐμπνευσης.

* Στὸ θέατρο Odeon παίχτηκαν οἱ «Τραχίνιες» τοῦ Σοφοκλή σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση κατωμένη ἀπ' τὸν Auguste Dupouy.

* Μιὰ ομάδα ἀπὸ Ἑλληνες φοιτητὲς ἔπαιξε τελευταῖα στὸ θέατρο «Pigalle» ἑλληνικὰ ἕνα ἔργο τοῦ καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ κ. Κώστα Δαγκίστη με τίτλο «Κατάρτα». Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου ξετυλίγεται στὸν Πειραιᾶ.

* Τὸ βραβεῖο γιὰ τὴν καλύτερη μετάφραση ποῦ εἶχε προκηρῦξει ἡ Ἑταιρεία Λογοτεχνῶν, δόθηκε στὸν Gabriel Boissy γιὰ τὴν μετάφραση τῶν «Τρωάδων» τοῦ Σενέκα ποῦ παίχτηκε στὸ θέατρο «Chaillot».

¹ Τὶς πληροφορίες αὐτὲς πήραμε ἀπὸ τὸ μηνιαῖο Δελτίο Πληροφοριῶν γιὰ τὴν Γαλλικὴ πνευματικὴ κίνηση, ποῦ ἐκδίδει ὁ κ. Roger Milliet Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ποῦ ὁ ἴδιος εὐγενικὰ μᾶς παραχώρησε.

Τ Ο Β Ι Β Λ Ι Ο

Ἡλία Βενέζη: «Αἰολικὴ Γῆ», μυθιστόρημα, ἔκδοση «Ἄλφα», Ἀθήνα 1944

Μετὰ τὴν «Αἰολικὴ Γῆ» ξαναδιάβασα τὴ «Γαλήνη» γιὰ νὰχῶ πρόσφατες ἐντυπώσεις, νὰ μπορῶ με περισσότερὴ ἀκρίβεια νὰ κάνω τὴ σύγκριση τῶν δύο βιβλίων ποῦ φαίνονται περίπου ἰσάξια. Περισσότερο φοβόμουν, μήπως τὸ θέμα τῆς «Αἰολικῆς Γῆς», ἡ νοσταλγικὴ ἐξιστόρηση τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ συγγραφέα, ποῦ πάντα, καὶ στὸν πιὸ ἀναίσθητο, βρίσκει τὶς πιὸ λεπτὲς χορδὲς τῆς ὑπαρξῆς μας νὰ συντονίσει, δημιουργήσει μιὰν ἀτμόσφαιρα σχετικῆς μεροληψίας, ποῦ θὰ μὲ κάνει ν' ἀδικήσω τὴ «Γαλήνη». Ἀλλὰ τώρα ἔχω τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ μετρήσω καὶ τὰ δύο βιβλία—ἀν καὶ διαφορετικὰ μεταξύ τους—με τὸ ἴδιο μέτρο, μπορῶ νὰ τὰ μετρήσω καὶ νὰ με παρακολουθήσουν κι' ἄλλοι ἀναγνώστες χωρὶς νὰ ποῦνε ὅλοι, πὼς τὸ μέτρο μου τὸ ξέρω καὶ τὸ καταλαβαίνω μόνος μου.

Σ' αὐτὴ τὴ συγκριτικὴ παραβολὴ θὰ με βοηθήσει καὶ τὸ «Αἰγαῖο», ὁ πρόδρομος τῆς «Γαλήνης», τὰ σκόρπια σκίτσα, ποῦ—ὅπως εἶπαν—προμηνοῦσαν τὴν ὀλόκληρη σύνθεση. Ἐκεῖ φέγγιζε μέσα ἀπ' τὶς γραμμὲς τοῦ βιβλίου ὁ κύκλος, ποῦ χάραξε γύρω του γιὰ νὰ κλειστῆ μέσα ὁ κ. Βενέζης. Ἡ περιφέρειὰ τοῦ περιλάμβανε τὴν ἀνθρώπινη καλοσύνη, τὴν ὑποταγὴ στὴ μοῖρα, τὴν ὑποταγὴ κι' ἐξοικειωσὴ του με τὸ θάνατο, τὸ δέσιμο ὀνείρου καὶ ζωῆς. Ὁ κύκλος φαίνεταν στενὸς μπροστὰ στὴν ἔκταση τῶν θεμάτων του κι' ὁ συγγραφέας, παρασυρμένος ἀπ' αὐτὴν, ἔφτανε ὡς τὰ ὅρια τοῦ κύκλου. Ἐκεῖ σταματοῦσε καὶ γύριζε πίσω. Ἀπ' τὸ «Αἰγαῖο» ὅμως ἴσαμε τὴν «Αἰολικὴ Γῆ» ἔμαθε ὁ κ. Βενέζης τόσο καλὰ τὴν ἔκταση τοῦ χώρου ποῦ θέλησε νὰ ἐξουσιάσει καὶ κινεῖται με τόση ἀνεση μέσα στὴν περιφέρειὰ τοῦ κύκλου του, ὥστε νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς εἶναι κύριος ὅλης τῆς ἔκτασης κι' ἔξω ἀπ' αὐτόν. Ἐδῶ, νομίζω, βρίσκεται τὸ μέτρο, τὸ κοινὸ μέτρο, καὶ τῶν τριῶν τελευταίων βιβλίων του: Τὸ «Αἰγαῖο» εἶναι γιὰ τὸν κριτικὸ ἀνοιχτὰ χάρτι. Ἡ «Γαλήνη» εἶναι ἡ ἄρτια σύνθεση, ποῦ—ἀν κι' ἐλάχιστα—προδίνει τὰ μυστικὰ ὄλικά τῆς κατασκευῆς της. Ἡ «Αἰολικὴ Γῆ» τᾶχει ἀφομοιώσει ἀναπόσπαστα με τὴν οὐσία της. Ἡ «Αἰολικὴ Γῆ» εἶναι ὅ,τι πιὸ τέλει ὡς ἔχει ὀσει ὡς σήμερα ὁ κ. Βενέζης.

Ἡ διήγησή του προσβάλλεται πάντα μέσα σ' ἕνα ἀπειρο χρόνου καὶ χώρου. Πρὶν ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, τ' ἀγρίμια καὶ τὰ φυτὰ, ὑπῆρχε ὁ ἀνόργανος κόσμος, τ' ἄστρα, τὸ χάος. Θὰ περάσει ὁ ἄνθρωπος κι' αὐτὰ θὰ ὑπάρχουν. Στὴ «Γαλήνη» τὸ φόντο τῆς αἰωνιότητος εἶναι περισσότερο ἀστρονομικὸ, εἶναι σκοτεινὸ καὶ βαρὺ. Στὴν «Αἰολικὴ Γῆ» ἡ αἰωνιότητα εἶναι πιὸ φωτεινὴ καὶ πιὸ γλυκιὰ γιατί ἔχει τὶς ἀναλογίες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας: Ἡ Δημιουργία δὲν φτάνει στὸ ἀστρονομικὸ ἀπειρο, κλείνεται μέσα στὸ Αἰγαῖο!

Ἡ σύγκριση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς με τὴν αἰωνιότητα, δὲν εἶναι, βέβαια, διακοσμητικὸ στοιχεῖο στὴ σύνθεση τῶν βιβλίων του. Εἶναι ἡ πηγὴ ἀπ' ὅπου ἀναδύεται καὶ ποτίζει ὅλες τὶς σελίδες του ἡ πίκρα τῆς ἐφημερότητας καὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου—ὁ θάνατος, ἡ παντοδυναμία τῆς φύσης, ἡ μοῖρα—ἡ πίκρα ποῦ δὲν μένει ὡστόσο παθητικὴ νὰ λυτρώνεται μόνο με τὴν ἀνακοίνωση. Ἀντισταθμίζεται με τὴν ἐξοικειωσὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, με τὴν εἰσχώρηση τῆς συνειδήσεως του ἴσαμε τὴν ἀνόργανη φύση—τὸν ἥλιο, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα—τόσο ποῦ νὰ αἰσθάνεται τὴ δικὴ τῆς ζωῆς με τὰ δικά του αἰσθητήρια, ἀντισταθμίζεται ἀκόμα με τὴν σιωπηλὴ καρτερία του καὶ τὰ δειρά του.

Ὁ κ. Βενέζης κάνει μιὰ προσπάθεια νὰ κατεβάσει τὸν ἄνθρωπο ἀπ' τὸν πύργο τῆς Βαβέλ, ποῦ ἔκτισε κι' ἀνέθηκε, νὰ τὸν φέρει κοντότερα στὸν ζωϊκὸ, φυτικὸ καὶ ἀνόργανο κόσμο καὶ παράλληλα ν' ἀνεβάσει τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ καὶ τ' ἄψυχα κοντὰ στὸ μεγάλο ἀποστάτη, τὸν ἀδερφὸ τους τὸν ἄνθρωπο. Μιλᾶει με πολλὴ δυσπιστία γιὰ τὴν ἀξία ποῦ ἔχει ἡ λογικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν πραγμάτων, ἐνῶ δείχνει με κάθε εὐκαιρία τὴν πίστη του στὴν ἀξία τοῦ ἐστικτοῦ καὶ τῆς διαίσθησης, τὰ «μυστικὰ μηνύματα» ποῦ στέλνουν τ' ἄψυχα:

«Τελευταῖοι οἱ ἄνθρωποι, τελευταῖοι ἀπ' ὅλα τὰ πλάσματα, ποῦ ζοῦν στὰ Κιμιντένια, γιατί ἀπ' ὅλα εἶναι οἱ ἔσοτοι, πέρνουν τὸ μήνυμα» («Αἰολικὴ Γῆ», σελ. 238).

Ἐνῶ:

«...Στὰ Κιμιντένια βαθὺ καὶ ἀκατάλυτο βασιλεύει τὸ ἐστικτο. Καὶ αὐτὸ ἔδωσε στὰ πλάσματα τὴ σοφία πὼς πέρα ἀπ' ὅ,τι με τὴν θέλησή τους ἄρχισε, πέρα ἀπ' τὶς ἐπιθυμίες καὶ ἀπὸ τὶς πράξεις, ὑπάρχει ἡ σκοτεινὴ δύναμη, ποῦ παίρνει στὰ χέρια της καὶ δίνει αὐτὴ πιά κίνηση, με τὸν τρόπο ποῦ θέλει καὶ στὸν δρόμο ποῦ θέλει, σὲ ἐπιθυμίες καὶ πράξεις» (σελ. 237).

Ἀπ' τὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς («ὅτι ἀρχίζει με τὴ θέλησή τους» καὶ «τὴ σκοτεινὴ δύναμη ποῦ δίνει κίνηση σὲ ἐπιθυμίες καὶ πράξεις») ὁ κ. Βενέζης παίρνει τὰ θέματα του σχεδὸν ἀποκλειστικά ἀπ' τὸ δεύτερο. Οἱ σχέσεις τῶν προσώπων του εἶναι οἱ σχέσεις ποῦ ἔχουν με τὸ πεπερωμένο τους, εἶναι σχέσεις ἀνθρώπου καὶ φυσικῶν νόμων κι' ὄχι ἀνθρώπου καὶ κοινωνικῶν νόμων. Ἡ κοινωνία γενικὰ δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα βιβλίο του.

Στὸ «Αἰγαῖο» καὶ στὴ «Γαλήνη» ὑπάρχουν πρόσωπα χωρὶς τὸ πιὸ μικρὸ, τὸ πιὸ ἀσήμαντο εἰδικὸ γνώρισμα, παρὰ μόνο με τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ὀλόκληρης κατηγορίας ἀνθρώπων. Εἶναι ὁ ψαρᾶς, ὁ ζευγάς, ὁ θαλασσινός, ὁ στεριανός, ὁ πρόσφυγας, ὁ ντόπιος, ὁ πρακτι-

κός, ο δνειροπαρμένος και όχι ο Αδρισμένος άνθρωπος, πούχει πολλά και διάφορα γνωρίσματα και πού είναι τα καμώματά του ή συνισταμένη από ένα σωρό πολυσύνθετες λεπτομέρειες. Στη «Βουή» — ένα διήγημα του «Αιγαίου» — ή απόφραση των ειδικών χαρακτηριστικών, έχει φτάσει σ' ένα τέτοιο απόλυτο σημείο πού θα μπορούσα να πω πώς εκεί πιά κάνει λόγο για τόν άνθρωπο. Κι' ακόμα δε σταματάει μόνο στα γνωρίσματα της ατομικότητας. Προχωρεί ίσαμε τη βούληση του ατόμου και την εξαφανίζει. 'Η γριά της «Βουής» περνάει απ' την απουσία στη ζωή, μεγαλώνει, δημιουργεί απογόνους, χωρίς να είναι καμιά πράξη της αποτέλεσμα της θέλησής της. Είναι μόνο ένα αντικείμενο στη βούληση των «σκοτεινών δυνάμεων» ή, όπως θάλεγα εγώ άλλως, των φυσικών νόμων. Για την πεζογραφία του κ. Βενέζη είναι ένα όρις απλότητας, είναι ή κορυφαία των ήρώων του, πού δεν έχουν ειδικά γνωρίσματα.

Αυτό, πού θα μπορούσε να πει κανείς, πώς στο «Αιγαίο» δεν υπάρχει και στη «Γαλήνη» είναι περισσότερο εξάρτηση, στην «Αιολική Γη» γίνεται κανόνας: αρχίζει να επικρατεί ή ορισμένη προσωπικότητα με τα ειδικά χαρακτηριστικά. Δεν παύουν, βέβαια, οι άνθρωποι να είναι απλοί, αλλά είναι καθένας τους τό τάδε πρόσωπο, πού μπορεί να σταθεί και για πρότυπο ψαρά ή ζευγά ή κοντραμπάτζη, αλλά πριν απ' όλα έχει τα ξεχωριστά διακριτικά του γνωρίσματα. Στη «Γαλήνη» βλέπω και τόν γιατρό Βένη και τόν Πράσινο, τόν άρχαιοκάπηλο, και τόν Γλάρο — τούς ήρωες με τη μεγαλύτερη προσωπικότητα — περισσότερο σά σύμβολα παρά σάν ανθρώπους. Στην «Αιολική Γη» υποχώρησαν τα σύμβολα και πρόβαλαν περισσότερο οι άνθρωποι.

Ενώ οι άντρες του κ. Βενέζη παρουσιάζουμε μιάν ομοιότητα στην αξία τους, δηλαδή βρίσκονται όλοι περίπου στο ίδιο διανοητικό επίπεδο, οι γυναίκες του είναι τοποθετημένες στα δυο άκρα μιας άδύσου. Πιο παραστατικά, θάλεγα πώς τις χωρίζει ή πόρτα του παραδείσου. 'Η μια κατηγορία είν' εκείνες, πού, όπως και τα ζώα, δε γεύτηκαν ακόμα τόν απαγορευμένο καρπό και δεν απόκτησαν τη γνώση του καλού και του κακού — βρίσκονται και τώρα μέσα στον παράδεισο. Ζούνε με τό ένστικτο, με τη διαίσθηση και με την τυφλή πίστη στα παραδεγμένα, ενώ παράλληλα έχουν πάρει απ' τό πέρασμα του πολιτισμού την καλοσύνη, την πραότητα και την καρτερία. Στην άλλην είν' εκείνες πού απόκτησαν τη γνώση και τόν έχασαν.

Οι δυο γυναίκες του Γλάρου, πού συνεχίζουν την παράδοση της Ανατολής, της απόλυτης ύποταξης της γυναίκας στον άντρα είναι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα στη «Γαλήνη». 'Αλλά κι' ή θεία - Μαρία κι' ή θεία - Σοφία, μ' όλο πού ή χρεία τους καλύπτει στην πρώτη ματιά αυτή την ιδιότητα τους, είναι κι' οι δυο τους όλόκληρες μέσα στον Παράδεισο. "Εξω απ' την πόλη του, στην άλλη άκρη της άδύσου, στέκεται ή Ειρήνη Βένη με τις άνικανοποίητες ανησυχίες της.

Στην «Αιολική Γη» συναντάμε τη γυναίκα του Παραδείσου στο άπώγειο της λάμψης της και της εξύψωσής της, σάν ένα φως καλοσύνης, αγάπης και πραότητας, τη συναντάμε στο πρόσωπο της γυναίκας τού Γιαννακού - Μπιμπέλα, τη γιαγιά. Είναι ή μεγαλύτερη ευτυχία πού μπορεί να όνειρευτεί και ν' απόκτησει μια γυναίκα αυτής της κατηγορίας. "Ομοίες της είναι ή μητέρα κι' ή Μαρία, ή άρρεθωνιαστικά τού 'Ιωσήφ (πού «υποτάχθηκε, όπως όλες οι γυναίκες τού τόπου της και της σειράς της» — σελ. 42) κι' όπως προμηνύεται να γίνει ή Λένα. Στην άλλη κατηγορία στέκουμε ή Ντόρις, ή δεσποινίδα Γούτα κι' ή μικρή 'Αρτεμη.

Για να κατατάξει κανείς τούς άντρες του κ. Βενέζη δε μπορεί να είναι τόσο απόλυτος ούτε να χρησιμοποιήσει τα ίδια μέτρα. Οι άντρες της «Γαλήνης» απ' τόν Βένη ως τόν Γλάρο κι' από τόν Αντρέα ως τόν Πράσινο έχουν χάσει τόν παράδεισο. Κατέχουν όμως ή ψάχνουν ναόρουν τόν τρόπο να ίσοσταθμίζουν αυτή την απώλεια. 'Ο Βένης ίσορροπεί με την όνειροπόληση και τα σχέδιά του την ανησυχία του — τό χαμένο του παράδεισο. 'Ο Γλάρος με την πίστη του και την τόλη του. "Ενώ πάλι ή ταραγμένη απ' την άθέλητη περιπέτεια συνείδηση του Αντρέα αγωνίζεται ακόμα να βρει την ίσοροπία των δυνάμεων της, τη «γαλήνη» της.

Στην «Αιολική Γη» ή κίνηση των ανθρώπων είναι αντίροπη. "Ετσι, ενώ στη «Γαλήνη» απ' την ανησυχία βαδίζουν στην ίσοροπία των δυνάμεων τους, εδώ ξεκινούν απ' τη μακαριότητα και — από κάποιο μοιραίο περιστατικό — χάνουν την ίσοροπία τους, χάνουν την ευτυχία τους και πιστεύουν πώς θα την ξαναβρουν στο πάθος. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ο 'Αλης, ο Στέφανος κι' ο θείος - Θόδωρος. Χάνονται στην προέκταση της διήγησης χωρίς να ξαναβρουν την αρχική τους ίσοροπία. Αντίθετα ο Παγίδας δεν την χάνει ποτέ, αλλά την πληρώνει μ' ένα αδιάκοπο κυνήγι του κινδύνου:

«'Ηταν ένα παιχίδι με τη φωτιά, πού έπρεπε να γίνεται όσο πιο πολύ μπορούσε παλαβά και ασυλλόγιστα, για να έχει νόημα, για να δίνει λίγη γαλήνη, να σθίνει λίγο τό καυτό σίδερο» (σελ. 221).

Και στο τέλος, όταν, από συνέπεια προς τόν έαυτό του, σκοτώνει σ' ένα είδος πάλης και μονομαχίας τό φίλο του, στρέφεται προς τό θάνατο για να βρει τη «γαλήνη»:

«Φεύγει για να χτυπηθεί μονάχος με τό λεφοδί, πού κατεβαίνει, και να πεθάνει. 'Αλλιώς δε μπορεί. Πάει ν' ανταμώσει τό φίλο του, πού σκότωσε» (σελ. 274).

'Αν και περιγράφει μια περασμένη εποχή ο κ. Βενέζης, μιάν εποχή πίστης και μακαριότητας, την χρωματίζει ωστόσο βαθιά με τη σημερινή ανησυχία, πού δεν είναι τσόν έντονη, βέβαια, όσο στη «Γαλήνη», αλλά είναι χαρακτηριστική. 'Ο άνθρωπος, πού ίσοσταθμίζει τό αίσθημα

της αδυναμίας του απέναντι στη φύση με τη δημιουργία ενός 'Ανώτατου 'Εξουσιαστή του, ενός Δεσπότη του, βρίσκεται οδυσιαστικά και μέσα στα δυο μυθιστορήματα του κ. Βενέζη με τις αναλογίες του σημερινού. Είναι τό μεγάλο άδέσποτο, πού έχασε — από ύπαιτιότητά του — τόν χεσινό Κύριο του, αλλά δεν βρήκε ακόμα τόν αύριανό. 'Η «Γαλήνη», από μια πλευρά, είναι ή έκφραση της άγωνίας να ίσοσκελίσει αυτή την απώλεια. 'Η «Αιολική Γη» έκφράζει πιο έμμεσα την ίδιαν άγωνία, γιατί γενικά σ' αυτήν, οι προθέσεις χάνονται μέσα στην ουσία, τα μυστικά της κατασκευής, όπως είπα στην αρχή, άφομοιώνονται, ή θεμελιώδης ήχος σκεπάζεται απ' τόν πλούτο των άρμονικών.

Τό αυστηρά λιτό, χωρίς μια διακοσμητική λέξη γράψιμο του κ. Βενέζη τό δουλεμένο μ' επίμονη άφάρηση, βρίσκει στην «Αιολική Γη» την πληρότητά του. 'Ο πλούσιος λυρισμός, ή εύαισθησία και ή ποιήση του άνατηδούν απ' εύθείας απ' την ουσία χωρίς τη μεσολάθηση κανενός έξωτερικού μέσου, τόσο πού να φέρνει σ' άπορία τόν αναγνώστη πώς μ' αυτό τόν στοιχειώδη, τόν άπείριστο τρόπο μπορεί να τού μεταδίνει τη θερμή συγκίνησή του, την άθεράπευτη νοσταλγία του στα παιδικά χρόνια, στις θύμισες και τα δειρα και να τα νιώθει δικιά του. Βαδίζοντας στα νοητά σύνορα όνειρου και πραγματικότητας βρίσκει στο τελευταίο βιβλίο του την ίσοροπία, πού έχασε, όρισμένες στιγμές, στ' άλλα κι' ή μετάπτωσή του απ' τη μια κατάσταση στην άλλη γίνεται με τόν πιο στρωτό, τόν πιο άνεπαίσθητο τρόπο. Στο τέλος όλα μαζί τα στοιχεία, τα παιδικά όνειροπολήματα, οι θρύλοι κι' οι παραδόσεις ενός λαού, οι προσωπικές θύμισες, ή νοσταλγία ενός χαμένου κόσμου, όλ' αυτά θεμένα σ' ένα άρτιο σύνολο άφίνουν, μετά τό κλεισιμο του βιβλίου, στον αναγνώστη τό τρεμούλιασμα μιας συγκίνησης και τούς μακρινούς ήχους μιας άρμονίας πού εξακολουθεί να θέλει την άκοή του και μετά τό σταμάτημά της. 'Ο κ. Βενέζης απ' τούς διάφορους σημερινούς έκφραστικούς τρόπους προτίμησε ν' ακολουθήσει την κλασική γραμμή. Δεν πρόκειται γι' όπλη έκλογή ενός τρόπου. Τό γράψιμο του αντακρίνεται στο καλλιτεχνικό τεπερασμένο του. "Εχει δεχτεί, βέβαια, ζένες επιδράσεις, αλλά τις έχει άφομοιώσει έντελώς κι' έχει πατήσει βαθιά την προσωπική του σφραγίδα.

Για την «Αιολική Γη» δεν έχω καμιά επιφύλαξη. 'Ωστόσο, έπειδή νιώθω πώς υπάρχει και μια μειωότητα, πού μόλις συναντήσει κάπου ένα παραμικρό πείραμα άνανέωσης, κάποια μακρινή ύπνοια υπόσχεσης είναι πρόθυμη να ένθουσιαστεί άεσάσάνισα, κρίνοντας μόνο απ' τα έξωτερικά στοιχεία τη σοβαρότητα της κίνησης, ενώ δέχεται μ' επιφύλαξη κάθε εργασία πού δεν έκπληρώνει αυτές τις έξωτερικές προϋποθέσεις, χρωστάω σ' αυτήν μιάν εξήγηση: Πιστεύω πώς κάνει σωστά ο κριτικός πού ζεσταίνει την έπιείκειά του και χαμογελάει καλόκαρδα σε κάθε — και στην πιο άσθενη — έλπίδα εξέλιξης. Είναι υποχρέωσή του ν' άφίνει άνοιχτά τα παράθυρα για μια άνανέωση. "Ετσι κάνω κι' εγώ όταν πρόκειται ν' άνακοινώσω μια γνώμη μου: Προσφέρω τό χαμόγελό μου, πονάω τ' αντίκρουσμα της έλπίδας μου, και κρατώ την άμφιβολία για τόν έαυτό μου. 'Αλλά πέρ' απ' αυτό, μ' όποιαδήποτε ιδιότητα μου, όεν μπορώ να στέκο μ' μεμψιμοιρία μπροστά σε κάθε δημιούργημα, έπειδή έχει τα γνωρίσματα μιας τέχνης δοκιμασμένης και βέβαιης.

'Η «Αιολική Γη» θα κριθεί με την αυστηρότητα πού άπαιτεί ένα άρτιο κατασταλαγμένο έργο με την άναλογία των προθέσεων του και των αποτελεσμάτων του, μέσα στα πλαίσια της Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Και βλέποντάς το μ' αυτές τις προϋποθέσεις, μέσ' απ' αυτό τό πρίσμα, τούχω δώσει κιόλας μέσα στη συνείδησή μου και για τόν έαυτό μου μιάν απ' τις καλύτερες θέσεις πού θα μπορούσε να πάρει έλληνικό βιβλίο.

✽

Ειρήνης Μιχ. Γαλανού: «Κόντρα στον άνεμο», μυθιστόρημα, έκδοση «'Αετού», 'Αθήνα 1943.

'Απ' τις πρώτες κιόλας σελίδες καταλαβαίνω, πώς έχω στα χέρια μου ένα βιβλίο πού ξεχωρίζει. Στην αρχή νιώθω κάποιο ξάφνιασμα και μαζί μιάν αντίδραση για τό τόσο προσωπικό. τό τόσο ιδιόρρυθμο γράψιμο της πεζογράφου. "Ετσι είναι. 'Ο διαφορετικά μασημένος απ' τ' άναλογα λογοτεχνικά βιβλία αναγνώστης, πού τού προσφέρουμε ένα δρόμο ίσιο κι' εύκολότατο, σίγουρα στενοχωριέται, όταν θελήσει να παρακολουθήσει την κ. Γαλανού στο «Κόντρα στον άνεμο». "Εδώ πιά έχουμε ένα δρόμο με χαντάκια, τεχνητά, βέβαια, και με προσεγμένη άναλογία στις μεταξύ τους απόστάσεις, αλλά πού είναι ώστόσο εμπόδια στη σαφήνεια κι' άπαιτούνε μια προσπάθεια απ' τόν αναγνώστη, μια προσπάθεια πού δύσκολα μπορεί να την αναλάβει κι' ο τελευταίος. 'Η κ. Γαλανού δεν προχωρεί με βήματα, προχωρεί με άλματα στη διήγησή της. Προχωρεί μ' έναν τρόπο, πού μου θυμίζει τις ταινίες των σχεδιασμένων εικώνων, όταν, πολλές φορές, διαδέχεται άπότομα ή μια κίνηση στην άλλη. 'Η φαντασία τού αναγνώστη πρέπει να είναι έγρυπη και να συμπληρώνει αυτά τα θεληματικά κενά της διήγησης. Κι' είναι φορές — μάλιστα, όχι λίγες — πού δεν καταφέρνει να συλλάβει αυτήν την όρισμένη περίπτωση, πού θέλησε, όχι

νά πεί, νά υποβάλει ή πεζογράφος. "Έτσι ό άναγνώστης περιορίζεται στη γενικήν έντύπωση που δίνουν οι δυο τρείς πιθανότερες έρμηνείες μιάς φράσης χωρισμένης μέ μεγάλα διάκενα άπ' την άλλη διήγηση:

«...Καί όταν τής έδειξε κάτι ένσταντανέ τής πατρίδος του, έφτασε ένα μαδημένο κλαρί χουρμαδιάς για ν' άνάψει μέσα της όλη τή λαύρα των τροπικών.

— "Ήσουνά μιά άταχτη! Μιά έξαίσια άταχτη!

Τήν έχασε. "Έχασε τόσα. Κρίμα!»

Τό «Ήσουνά μιά άταχτη!», μέ τό σημάδι του διαλόγου μπροστά, σίγουρα θά φέρει σέ άδυναμία τόν άμύητο άναγνώστη (καί κάθε άναγνώστης είναι άκόμη άμύητος, άφού βρισκόμαστε στην πρώτη σελίδα του κειμένου) νά εξηγήσει τή θέση αὐτῆς τῆς φράσης μέσα στη διήγηση, νά εξηγήσει ποιός εἶν' αὐτός που τήν εἶπε — άφού είναι διάλογος ἢ, ἐπὶ τέλους, μονόλογος — καί που καί πῶς καί πότε τήν ξεστόμισε. "Εάν ἡ διήγηση δέν εἶχε αὐτά τά ἄλλατα, φυσικά μιά τέτοια άπορία δέ θά πρόφτανε νά γεννηθεῖ. Μά είναι τόσα πολλά, που κι' ἡ μικρή σὺτῃ περικοπή νά ἔχει άμέσως άμέσως δύο, που χωρίζουν τό μονόλογο άπ' τήν προηγούμενη κι' ἐπόμενη διήγηση. "Αργότερα, που θά προχωρήσει κανείς στην άνάγνωση του βιβλίου, θά λύσει καί τίς άπορίες που προηγήθηκαν. Θά καταλάβει, πῶς μέσα στην άναπόληση του Τίμου Καρφατή κάποιες σκέψεις του παίρνουνε καί τό σημάδακι του διαλόγου μπροστά, γιατί πρέπει νά εἶτανε πιό έντονος καί νά τίς μουρμούρισε. Καί θά ξέρει νά συμπληρώσει κάπως ἔτσι καί τίς λακωνικές φράσεις που ακολουθοῦν:

«(Τώρα που ἔφυγε) τήν έχασε. "Έχασε (καί) τόσα (άλλα ακόμα). Κρίμα!»

Καί θά βγάλει μέ τήν πρόσφατη πείρα τῆς άνάγνωσης, τό συμπέρασμα, πῶς παρουσιάζεται σά διάλογος καί μιά κοινή σκέψη ενός ἥρωα (δηλ. οὔτε έντονη οὔτε... μουρμουριστή) ὅπως καί μιά έντύπωση, που δίνουν τ' άψυχα κι' είναι σκορπισμένη σάν ἔπωδος ενός κοινού συναισθήματος μέσα στην άτμόσφαιρα.

Τό δεύτερο κύριο γνώρισμα του βιβλίου είναι ἡ διήγηση, που μοιάζει σάν άναπόληση μέ κάποιες — κρίμα, αλήθεια! — εξαίρέσεις. Νομίζει κανείς, πῶς ἡ πεζογράφος δέν άνασκευάζει τίς θύμισές της παρά άφίνει τή μνήμη της νά πλημμυρίσει τό χαρτί, μέ τήν ἴδια σχεδόν ταχύτητα που τρέχει κι' ἡ σκέψη, μέ τά ἴδια ἄλλατα. Δέν μου γεννήθηκε αὐτή ἡ έντύπωση μόνο άπ' τή διήγηση σά σύνολο, μά κι' άπ' τήν έκφραση καταστάσεων καί τήν περιγραφή λεπτομερειῶν. Τά περιστατικά δέν περιγράφονται σά μιά ὁλοκληρωμένη πράξη, που θά τήν συλλάβει άκέρια ό άναγνώστης. "Η μνήμη τῆς πεζογράφου θά φωτίσει μιά μόνο χαρακτηριστική γνώμιά της, ένα μόνο κομμάτι της, που θά μάς δίνει ὅμως εὐκαιρία νά συνθέσουμε κάποιο σύνολο.

Τό σωστότερο θάτανε ἄλλεγα, πῶς δέν ἔχουμε πάντοτε ένα βέβαιο σχῆμα των πραγμάτων, μιά βέβαια εἰκόνα των γεγονότων. Τά πράγματα καί τά γεγονότα καί τά συμπερινοῦμε ὁλοκληρώνοντας, ὅπως σά μαθηματικά, τήν τρίτη περίπτωση. Σέ πολλά σημεία, ἡ ἴδια ἡ πεζογράφος μάς αποκλείει τήν άρνητική περίπτωση για νά συμπεράνουμε τή θετική. "Έτσι μάς άφίνει πάντα μιά πιό ἐλεύθερη φαντασία:

«Σελήνη, κυρά Σελήνη, ἔχεις φῶς περισσότερο άπόψε. Μά δέν κοιτάει ψηλῶ ἡ Καλή.

— Στίς ἑφτά, στό Κάστρο» (σελ. 221).

Τίς τρείς αὐτές ασύνδετες φράσεις, που ἡ συνεργασία του άναγνώστη θά τους δώσει συνοχή, μεταχειρίζεται ἡ πεζογράφος για νά μάς πεί, ὅτι κάτω άπ' τό λαμπρό φῶς του φεγγαριου ἡ Καλή, ψάχνοντας νά βρεῖ τήν αἰτία τῆς άπουσίας τῆς κόρης της, διαθάζει ἔξω άπ' τήν πόρτα της τή φράση. πῶχε χαράζει στό χῶμα ἡ Λίλη: «Στίς ἑφτά, στό Κάστρο». "Υπογράμμισα τήν άρνητική φράση. "Η θετική θάτανε ἔτσι: «"Η Καλή διαθάζει στό χῶμα».

Κι' ἄλλο ένα παράδειγμα:

«Τό χεράκι της κρατάει ένα μυρωδάτο μαντήλι.

— Τῆς άνομης τό μαντήλι. Μακρῶ σου. Θά σέ μολέψει.

Τό τραβάει, τό πετάει πέρα. Μά δέν ἦτανε δάχτυλα ζωντανά, τά δάχτυλα, που τό σφίγγανε».

"Ολ' αὐτά, βέβαια, που γίνονται λεηλατημένα, εκπληρώνουν μιά σκοπιμότητα, αὐτή: νά γλυτώσει, ὅπως ἐγῶ πιστεύω, άπ' τή λεπτομέρεια, νά μάς δώσει τ' ἀντικείμενα, ὅπως τ' άναπολεῖ: ἐξευγενισμένα. Οἱ ἥρωες δέν ακολουθοῦν τήν πορεία τῆς ζωῆς, ακολουθοῦν τήν καμπύλη τῆς φαντασίας, χωρίς νά χάσουν τό δέσιμό τους μέ τήν πραγματικότητα, χωρίς στή βάση τους νά πάσουν νάνα ἀληθινοί. Μετά άπ' τή βίαιη σκηνή μέ τόν Τίμο, ἡ Λίλη φεύγει κολυμπώντας άπ' τό νησί για νά φτάσει στό κότερό της. "Ισως, βέβαια, σ' άπόμερο ἐκεῖνο ἀκρογιαλί, νά μὴν ἔβρισκε κανείς εὐκολά βάρκα. "Ενας ρεαλιστής θά μάς ἔλεγε μέ συγκινητική ἀκρίθεια καί εἰλικρίνεια τήν αἰτία. "Ενας σύγχρονος, κλεισμένος περισσότερο μέσα στον ἐγκέφαλό του, ακολουθεῖ τήν ὑπαγόρευση του καλλιτεχνικοῦ αἰσθητηριου του, χωρίς νά χροντριβεῖ μέ αἰτιολογίες, που ζημιώνουν αἰσθητικά τό κείμενο.

Μέσα σ' ὅλο τό μυθιστόρημα, μέ τήν τεχνική ἀρτιότητά του καί τήν πρωτοτυπία του, δέ μπόρεσα νά θρωῶ ἕναν ἥρωα νά συμπαθήσω! "Ο Τίμος Καρφατής, ό πρώτος που γνωρίζουμε, παρ' ὅλη τήν εὐμείνια, που μου άπόσπασε στίς πρώτες σελίδες, οὔτε ό γάμος του μέ τή Μα-

ρίνα οὔτε ἡ ἀγάπη του πρὸς τή Λίλη κι' ἡ μυστική συνάντησή του μαζί της δικαιώθηκαν μέσα μου. "Ο "Αλέξης πάλι στάθηκε στά μάτια μου σάν ένας άδύνατος μόνο άνθρωπος. Δέν εἶχε τόση ἐπιβολή ἡ άδυναμία του νά μέ κάνει ν' αγαπήσω τό χαραχτήρα του. "Η Λίλη στίς πιό ἀνθρώπινες στιγμές της κέρδισε τήν άδιαφορία μου, σ' ὅλες τίς άλλες, άπ' τήν άρχή ὡς τό τέλος, τήν ἀντιπάθειά μου. "Η Μαρίνα συμπαθητικότερη άπ' τούς παραπάνω, αλλά πάλι ὄχι τόσο που ν' άποσπάσει χωρίς συγκατάθεση τή συμπάθειά μου. "Έτσι ἔγινε μέ ὅλα τά κύρια πρόσωπα: Μάθαινα τή ζωή τους, γνώριζα τόν ἐσωτερικό τους κόσμο, κι' όταν ἔφτανε ἡ στιγμή που ἡ μυστική δύναμη των εἰδῶλων τους θά δονοῦσε τόν συναισθηματικό μου κόσμο, ἔχανα τήν ἐπαφή τους κι' ακολουθοῦσα ένα παράλληλο ὁρῶμο, που μου άφινε μόνο ένα παράθυρο άνοιχτό νά τους βλέπω: τή λογική κατανόηση. Θάλεγα, πῶς πάσχουν άπό μιάν ασθένεια: τήν ἀνεπάρκεια νά δικαιωθοῦν. "Εξαίρω μερικά δευτερεύοντα πρόσωπα του μύθου: Τόν "Αντώνη, τή Σεβαστή καί τίς ἀδερφές του "Αλέξη. Πάσχει ακόμα κι' ἡ Καλή, που είναι κι' ό κύριος ἄξονας του μυθιστορηματος. Πιστοποιήσα, πῶς ὑπάρχει ένα δρᾶμα μέσα της, δέν τό ἔκανα ὅμως δικό μου. Γιατί, περιτειχιόμενη μέ τή μυστική βεβαιότητα τῆς ἀρχοντικής καταγωγῆς της, πολὺ ψυχρή, πολὺ περήφανη, πολὺ ὀρθολογική στίς πράξεις της, κράτησε κλειστή τή μεγαλοουσιάνικη καρδιά της, άπ' ὅλο τόν κόσμο — κι' άπ' τόν άναγνώστη. Πιστεύω, πῶς στον ἴδιο λόγο ὀφείλεται κι' ἡ ψυχρότητα που περιβάλλει τούς άλλους: δέν ἔφεραν τόν άναγνώστη κοντά στην καρδιά τους.

Φύλαξα αὐτή τήν έντύπωσή μου τελευταία, μήπως είναι πολὺ προσωπική κι' άσυμβίβαστη μέ τίς άλλες γνώμες. Γιατί, χορτασμένος άπ' τήν έκφραστική πληρότητα, που ὑπάρχει άφθονη στην τρωινή λογοτεχνία χωρίς νά ὑπάρχει καί τό αντίστοιχο ἀνθρώπινο βάρος, ψάχνω νά θρωῶ μέσα στά βιβλία ὄχι τόσο μιάν ἄρτια τεχνική καί καλλιεργημένη έκφραση ὅσο ἀνθρώπους μέ ζεστή καρδιά. "Απ' αὐτή τήν πλευρά, τό βιβλίο τῆς κ. Γαλανοῦ άφίνει ἀπειραχτο τόν αἰσθηματικό μου κόσμο. Κι' ὅμως ἔχει ένα βάρος που μου ἐπιβάλλεται.

ΛΕΩΝΙΔΑΪΣ ΡΗΓΑΣ

"Ολμου Περάνθη: «"Ο Τσέλιγγας», ἔκδοση Μ. Σαλιθέρου, "Αθήνα 1943.

Πρόκειται για μιά μυθιστορηματική βιογραφία του ποιητή Κώστα Κρυστάλλη.

"Ο Τσέλιγγας του κ. Περάνθη είναι μιά προσπάθεια καλλιέργειας στον τόπο μας τῶ εἶδους τῆς νιε romanesque. "Ο συγγραφέας νομίζει — ἔτσι γράφει στον πρόλογο — ὅτι είναι ἡ πρώτη στο εἶδος της νιε romanesque πού εισάγεται στον τόπο μας. Τό σωστό ὅμως είναι ὅτι ο πρώτος, που ἀσχολήθηκε μέ τό εἶδος αὐτό, είναι ό Σπύρος Μελάς μέ τίς βιογραφίες του των άγωνιστῶν του 1821.

Τό εἶδος αὐτό του λόγου καλλιεργήθηκε στην Εὐρώπη έντονα, ἰδιαίτερα ὕστερα άπ' τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Βέβαια οἱ βιογραφίες των διασημων ἀνδρῶν ἦταν ένα εἶδος που οἱ ἀρχαίοι — ὅπως ὅλα — καλλιέργησαν πρώτοι. Μά οἱ ἀρχαίοι σκοπὸν εἶχαν κυρίως νά βγάλουν ἠθικά συμπεράσματα, για νά χρησιμεύουν οἱ βιογραφούμενοι σάν πρότυπα μίμησης.

Σήμερα, ἀντίθετα, ἡ μυθιστορηματική βιογραφία, ὅπως τήν εἶπαν, ἐτηρηρασμένη άπ' τήν γοργή ἐξέλιξη τῆς ψυχανάλυσης, προσπάθησε νά μάς ζωγραφίσει μιά βαθιά καί εἰλικρινή εἰκόνα τῆς ψυχοσύνθεσης καί των ψυχικῶν ἐναλλαγῶν του δεδομένου ατόμου, νά μάς ξεσκεπάσει, χωρίς κανένα ἠθικό δισταγμό, τόν άνθρωπο στην βαθύτατη ὑπόστασή του — στή διπλή του φύση του ἀγγελοῦ καί του χτήνου, κατά τήν έκφραση του Pascal. Στή σημερινή του ὕψη τό εἶδος αὐτό μπορεῖ νά διακριθεῖ στη βιογραφία: ἐκεῖνες που προσπάθησαν νά ζωγραφίσουν τά ἐξωτερικά χτυπητά στοιχεία μιάς προσωπικότητας, ἱκανοποιώντας ἔτσι τή δίψα του μεγάλου κοινου καμιά φορά καί μέ γαργαλιστικές λεπτομέρειες — καί κείνες που προσπάθησαν νά περιγράψουν τήν βαθύτερη ὑπόσταση τῆς ψυχοσύνθεσης τῆς δεδομένης προσωπικότητας, μέ τόν ἀμείλικτο ἐπιστημονικό τρόπο τῆς ψυχανάλυσης που ὑπόδειξε ό Freud, ἀδιαφορώντας για ἠθικά συμπεράσματα.

Κλασικό εἶδος για τίς πρώτες είναι οἱ βιογραφίες του André Maurois καί του Emil Ludwig καί για τίς δεύτερες οἱ βιογραφίες του Romain Rolland καί του Stefan Zweig.

"Η προσπάθεια του κ. Περάνθη δέν ἀνήκει στίς πρώτες. "Ο συγγραφέας δέν ὑπόρεσε νά μάς περιγράψει τίποτα ἄλλο άπ' τά ἐξωτερικά στοιχεία, δηλαδή νά μάς δώσει τήν ἀλληλουχία των ἐξωτερικῶν γεγονότων που ἀπαρτίζουν τή ζωή του Κώστα Κρυστάλλη.

Σέ καμιά περίπτωση δέν ὑπόρεσε νά εξηγήσει τά βαθύτερα αἰτία των γεγονότων, νά συλλάβει τήν μυστική ὕψη που συνδέει τόν ψυχικό κόσμο του ποιητή μέ τά διάφορα στάδια τῆς ζωῆς του.

Αὐτό ἴσως δέν χρωσιτεῖται στην ὑποκειμενική άδυναμία του συγγραφέα — ὀρισμένες γραμμές του μαρτυροῦν ψυχολογική παρατήρηση — μά στην ἀντικειμενική ἔλλειψη ψυχικῶν μεταπτώσεων, που ὁ πρωτόγονος καί ἀφελής χωριάτης ποιητής δέν εἶχε.

"Απ' τήν άποψη αὐτή ἴσως δέν ἦταν πετυχημένη ἡ ἐκλογή στο πρόσωπο του Κρυστάλλη — δοκιμαστική προσπάθεια για σειρά νιες romanesques που σκέφτεται νά βγάλει ό συγγραφέας.

Νομίζω μάλιστα ὅτι ό συγγραφέας ζημίωσε τόν ἑαυτό του μέ τόν Κρυστάλλη, γιατί δέν μπόρεσε νά ξεδιπλώσει τήν ψυχολογική του παρατήρηση — τό κυριώτερο στοιχείο τῆς νιε ro-

mançée — και έτσι αναγκαστικά περιορίστηκε στα διάφορα επεισόδια της ζωής του — άπληκτα και άφελή όπως ολόκληρος ή ζωή του ποιητή.

“Αν όμως δεν πέτυχε ο συγγραφέας στην απόδοση των ψυχικών στοιχείων — και τονίζω και πάλι όχι από αδυναμία του — όμως μας έδωσε μ’ ένα σχεδόν ζωγραφικό τρόπο τον περίγυρο του ποιητή.

“Η “Ηπειρος — πατρίδα του Κρυστάλλη και του συγγραφέα — με την μεγαλόπρεπη και άγρια φύση της τα πολυτραγουδημένα βουνά και ποτάμια της, με τα ειδυλλιακά θέματα και τις συνήθειες των χωρικών, — που γι’ αυτά έχω άμεση αντίληψη — γενικά με τό τόσο ξεχωριστό couleur locale της μας δίνεται μ’ ένα σπαρταριστό τόνο, που θυμίζει Θεόκριτο. Το πάθος του τραγουδιστή του χωριού και της στάνης για την φύση και την πνευματική ζωή καταφέρει ο συγγραφέας να το μεταδώσει και στον αναγνώστη.

“Εκείνο που πρέπει να σημειωθεί ξεχωριστά είναι ότι ο συγγραφέας κατορθώνει να δώσει την ατμόσφαιρα της εποχής του ποιητή.

“Να μερικές χαρακτηριστικές γραμμές:

«Τα Γιάννενα είναι χαμένα στην καταχνιά. Τεφροί φαλακροί λόφοι γονατίζουν δόλογυρα. “Εξω στον κάμπο σταχνώνει πένθιμα ή χειμωνιάτικη βλάστηση. Και μέσα στην πόλη οι στέγες έκτεινονται σε μονότονο μάκρος, ύγρες, καφετιές, κεραμιδιένες. “Η καταχνιά Ισκιώνει όμοια την πόλη και τις ψυχές των κατοίκων. Χρόνια τώρα κάτω απ’ τον Τούρκο, λησμόνησαν το χαμόγελο. Περπατάνε στενούς λασπωμένους καρδόδρομους, ανεβαίνουν άνηφορικά βρεμένα λιθόστρωτα. βλέπουν στους τοίχους τάβεστωμένα δάκρυα της βροχής. “Όλα πιά έχουν γίνει συνήθεια. Ξεκινάνε πρωί για τάργαστήρια και γυρίζουν χωρίς στα κονάκια τους να κοιμηθούν κάτω από χαμηλά γλυπτά ξυλοτάβανα. . .

Οι μιναρέδες λογχίζουν τα σύνεφα και τα κυπαρίσια — θαυμαστικά άπορίας! — άπελίζονται στους αλόγυρους των ναών. Είναι μια ήσυχία όλο φόβους. “Από τα σκοτεινά, βρωμερά, όλο φίδια κι’ άρρώστια μπουντρούμια του κάστρου εκπέμπεται, λές, άόρατη άπειλή, κάτι σάωπό, άχνιστό πέρασμα αίματος».

Το ύφος του συγγραφέα — πούναι και ποιητής — γίνεται πολλές φορές σχεδόν πεζός ποιητικός λόγος, δίνοντας έτσι ξεχωριστό τόνο στην περιγραφή, μ’ όλο που σπάνια τον παρασέρνει σε κοινότυπες μεταφορικές εικόνες όπως: «ή λίμνη, άγυροεξύπνητη στη θαλασσινή κλίση, έτάνυε τα ξρωτικά μέλη της κάτω απ’ την διαφανή της έσθήτα» (σελ. 26).

“Η γλώσσα, πλούσια, περιγραφική, με πολλές λέξεις και άποχρώσεις της ήπειρώτικης λαλιάς, παρουσιάζει καμιά φορά άποκρουστικά άνακατάματα καθαρεύουσας — έσώρευσε, συγκεκαλυμμένη, ύγραθέντα, φυγαδευμένα, φρίσσοντα, άσταθη, άρωματώδης, κωδωνίσκοι, συνέμελπαν, έρύθημα, ύθρίζονται κλπ., — που χαλούν πολλές φορές τη γλωσσική συνοχή.

Τα λίγα αυτά ψεγάδια — που μονάχα ή αντικειμενική κριτική πρόθεσις μας επιβάλλει να σημειώσουμε — δέν μετριάζουν διόλου την ευχάριστη εντύπωση που άφίνει το διάβασμα του βιβλίου του κ. Περάνθη.

Είναι αλήθεια ότι σάν μυθιστορηματική βιογραφία δέν μας γεννά καθόλου ψυχικά προβλήματα — άφου τέτια δέν είχε ο Κρυστάλλης — όμως μας μένει ένα αίσθημα άπάλαυσης φυσικής όμορφιάς, βουκολικής ατμόσφαιρας, ποιμενικής μελωδίας.

ΤΕΡΠΟΣ ΠΗΛΕΙΔΗΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Δ. ΓΟΥΛΑ. — “Η νέα συνταχτική έπιτροπή προτίμησε να σάς παρουσιάσει στο περιοδικό με το τελευταίο ποίημα που στείλατε και που το βρίσκει καλύτερο. Για τα καλά σας λόγια ευχαριστούμε. “Η άπάντηση που άναφέρετε στο γράμμα σας δέν άφορούσε έσας. Λ. ΚΑΤΣ. — Το ποίημά σας «“Αναζήτηση» άν και ύποδηλώνει κάποια πηγαία συγκίνηση, πράμα που μας κάνει να περιμένουμε κάτι καλύτερο άπό σάς, δέν κατορθώνει να μας την μεταδώσει άπό τα πολλά πεζά στοιχεία που το βαραίνουν. Για τα καλά σας λόγια ευχαριστούμε. ΟΛΓ. ΒΑΤ. — Το κρατούμε.

ΕΝΤΟΣ ΟΛΙΓΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ:

ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ

“ΚΥΚΛΟΣ”

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΗ “ΑΕΤΟΥ”, Α. Ε.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΘΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΙ:

ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

“ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΜΕ
ΤΟΥΣ ΠΙΘΗΚΟΥΣ”

ΕΚΔΟΣΗ “ΓΛΑΡΟΥ”, Α. Ε.

ΕΝΤΟΣ ΟΛΙΓΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ:

“ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ & ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ”
ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΗ “ΕΡΕΥΝΑ”, Α. Ε.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΡΑΨΩΔΙΑ
ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ

(Συμβολικό Ποίημα. “Αφιέρωμα
στους Νεκρούς του Πολέμου)

ΗΛΕΚΤΡΟΥ ΜΠΟΥΜΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

ΜΟΥΣΑΙΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ

“ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΗΡΩ
ΚΑΙ ΤΟ ΛΕΑΝΤΡΟ”

“Απόδοση σε δημοτικούς στίχους
άπό τον ΠΕΤΡΟ ΜΑΡΚΑΚΗ